

Değiştirilmiş Etiketleme Teorisi ve Damgalanmanın Sosyopsikolojik Etkileri: Suç İşlemiş Bireyler Üzerine Fenomenolojik Bir Araştırma*

Hilal Soysal B.

Öz: Bu çalışma, cezaevi sonrası deneyimlenen sosyal tepkilerin, özellikle de damgalanmanın sosyopsikolojik etkilerini ve suç tekrarındaki rolünü anlamayı amaçlamaktadır. Fenomenoloji deseni kullanılarak gerçekleştirilen bu araştırmada, Karaman ilinde yaşayan 26 denetimli serbestlik yükümlüsü ve 9 eski hükümlü ile derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiş ve sosyal tepkilerin mükerrer suçlulukla ilişkisi incelenmiştir. Araştırma verileri MAXQDA nitel veri analiz programı kullanılarak analiz edilmiştir. Elde edilen bulgular, araştırmann teorik arka planını oluşturan damgalama yaklaşımı ve yerel literatürde ilk kez ele alınan değiştirilmiş etiketleme teorisinin varsayımları üzerinden tartışılmıştır. Bu çalışmanın sonucunda, bireylerin toplumsal yaşama katılımını engelleyerek ve suçlu kimliğin benimsenmesine yol açarak, damgalamanın suç tekrarı üzerinde belirleyici bir faktör olduğu ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte değiştirilmiş etiketleme teorisinin öne sürdüğü damgalanma olasılığı olan bir özelliğe sahip bireylerin (suçlu, akıl hastası vb.), damgalama ile baş etmek için çeşitli stratejiler geliştirdiği yönündeki iddiaların katılımcılar arasında varlık bulduğu görülmüştür. Nitekim araştırma, damgalanmanın yaşamsal fırsatlara engel teşkil ederek dolaylı ya da doğrudan suç tekrarı tetiklediğini ortaya koymuştur.

Anahtar kelimeler: Sosyal Tepki, Damgalanma, Sosyal Dışlanma, Suç Tekrarı, Sosyopsikolojik Etki

Abstract: This study aims to understand the sociopsychological effects of social reactions experienced after prison, especially stigmatization, and its role in recidivism. In this phenomenological study, in-depth interviews were conducted with 26 probationers and 9 ex-convicts living in Karaman province and the relationship between social reactions and recidivism was examined. The research data were analyzed using MAXQDA qualitative data analysis program. The findings are discussed through the stigmatization approach, which constitutes the theoretical background of the study, and the assumptions of the modified labeling theory, which is discussed for the first time in the local literature. As a result of this study, it was revealed that stigmatization is a determining factor in recidivism by preventing individuals from participating in social life and leading to the adoption of a criminal identity. In addition, it was observed that the claims of the modified labeling theory that individuals with a characteristic that is likely to be stigmatized (criminal, mentally ill, etc.) develop various strategies to cope with stigmatization found existence among the participants. As a matter of fact, the study revealed that the experience of stigmatization triggers direct or indirect recidivism by creating obstacles to vital opportunities.

Keywords: Social Reaction, Stigma, Social Exclusion, Recidivism, Sociopsychological Impact

* Bu makale doktora tezinden üretilmiştir.

@ Dr., Türkiye Cumhuriyeti Adalet Bakanlığı, hilalsoysal@gmail.com

id <https://orcid.org/0000-0001-8229-8450>

DOI: 10.12658/M0757
insan & toplum, 2025.
insanvetoplum.org

Başvuru: 21.05.2024
Revize: 29.09.2024
Kabul: 21.10.2024
Erken Baskı: 21.01.2025

Giriş

Suç veya suçluluk, insanın biyolojik, psikolojik, fizyolojik özelliklerinin veya toplumsal, kültürel ve benzeri etkenlerin biri ya da bir kaçının neden olduğu toplumsal bir olgudur. Bu nedenle suçun oluşumu konusunda onlarca değişken etkili olabilmektedir. Suç davranışının ortaya çıkmasında olduğu gibi suçun tekerrür etmesinde de etkili olan birçok faktör bulunmaktadır. Yoksulluk, işsizlik, çevresel ve sosyal faktörler bu değişkenler arasında ilk akla gelenlerdir. Ayrıca yeniden suç işlemenin belirleyicileri arasında, cezasını çekerek işlediği suçun bedelini ödeyen bireyin damgalanma ve dışlanmaya yoluyla tekrar toplum tarafından cezalandırılması yer almaktadır. Böyle bir durumla karşı karşıya kalmanın neticesinde bireyler toplumsal yaşama uyum sağlayamama, üretken bir birey olarak topluma yeniden dahil olamama ve sosyal yaşamdan soyutlanma gibi sorunlar yaşayabilmektedir.

Ceza infaz kurumundan tahliye edilen hükümlülerin topluma yeniden entegrasyonu, hemen hemen tüm toplumların sorunudur. Cezaevinden çıkan kişilerle birçok insan serbestçe etkileşime girmemektedir ve toplumsal olarak eski hükümlüler, damgalanma, reddedilme, ayrımcılık ve her türlü kötü muameleye maruz kalabilmektedir (Ahmed, Ahmad, 2015). Güncel araştırmalara göre damgalanma, cezaevinden çıktıktan sonra topluma başarılı bir şekilde entegre olma ve istikrarlı bir yaşam sürmenin önündeki ana engellerden biridir (Alexander, 2010; Park, Tietjen, 2021; Quinn-Hogan, 2021). Toplum, eski hükümlülere olumsuz etiketler yapıştırarak ve güvensizlik atfederek onların topluma yeniden dahil olmasını engellemektedir. Bu ayrımcı pratikler, bireylerin toplumdan dışlanmasına, aile ve çevresinden uzaklaşmasına, kısıtlı istihdam fırsatlarına ve yeniden suç işlemenin artmasına neden olmaktadır. Bu sorunlar, topluma başarılı bir şekilde yeniden dahil olmanın önünde bir engeller girdabı oluşturmakta ve daha önce hüküm giymiş bireyleri toplumun üretken bir üyesi olma fırsatından mahrum bırakmaktadır (Frankel, DePoy, 2024).

Eski hükümlülerin damgalanmaya ilişkin deneyimleri, bakış açıları ve bu deneyimden nasıl etkilendikleri hakkında zengin bir bilgi birikimi, hapsedilme sonrası bireylerin topluma yeniden entegrasyonu ve kazandırılmasında başarıyı sağlamak ve müdahaleler geliştirmek için gereklidir. Türkiye’de suçlular üzerine yapılan araştırmalarda; cezaevinin mekansal anlamı, eski hükümlülerin ve denetimli serbestlik yükümlülerinin yaşadıkları sorunlar, istihdam problemi, suç tekrar nedenleri, damgalanma ve dışlanma deneyimleri gibi konular üzerinde durulmaktadır (Aydoğan, 2018; Bilgiç, 2012; Dağdelen, 2017; Demirci, 2021; Gençtürk, 2019; Kaya, İnan, 2020; Macit, 2022; Özata, 2016; Savaş, Eryalçın, 2020; Timurturkan ve diğerleri, 2017). Aydoğan (2018) tarafından 40 denetimli serbestlik yükümlüsü ile yapılan nitel çalışmada, sosyal dışlanma ve damgalanma durumları incelenmiş ve

bireylerin damgalanmaya ve birçok alanda dışlanmaya maruz kaldıkları görülmüştür. Timurturkan ve diğerleri (2017) tarafından denetimli serbestlik altındaki 2560 yükümlü ile gerçekleştirilen niceliksel araştırmada, katılımcıların damgalanmaya bağlı olarak işsizlik dahil birçok sorun yaşadıkları bulunmuştur. Dağdelen (2017), denetimli serbestlik yükümlüleri (55) ile derinlemesine görüşmeler yaparak damgalanma bağlamında suç tekrarını araştırmış ve damgalanmanın kendini damgalama eğilimine, statü kaybına yol açtığı, özellikle iş arama süreçlerinde karşılaşılan muamelelerin kişileri suçtan uzaklaşmaktan alıkoyduğu ve dolaylı olarak suç tekrarına neden olduğu sonucuna varmıştır. Kaya ve İnan (2020) suçluların damgalanma deneyimini ve bunun tekrar suç işlemeye etkisini incelediği araştırmasında, damgalanmanın bireyleri yeniden suça yönelten faktörlerden biri olduğu sonucuna varmıştır. Macit tarafından (2022) uyuşturucu suçluları üzerine yapılan araştırmada ise toplum tarafından damgalanmanın yasal bir iş bulma sürecini engellediği ve bunun suç işlemeye zorlayan damgalanma döngüsüne sebep olduğu tespit edilmiştir. Yapılan araştırmalarda, suçluların damgalanma ve dışlanma deneyimlerine odaklanılmasına rağmen bu deneyimin nasıl yorumlandığını, algılandığını ve bireyler üzerindeki etkilerini derinlemesine ele alan araştırmalar oldukça sınırlıdır. Ayrıca yapılan suç çalışmalarında, fenomenoloji deseni kullanılan araştırmaların kısıtlılığı göze çarpmaktadır (Gençtürk, 2019). Bu araştırma, fenomenolojik yaklaşımla sosyal tepkilerin, suç işlemiş bireyler üzerindeki sosyopsikolojik etkilerini kapsamlı ve bütüncül bir şekilde ele almakta ve yeniden suç işlemedeki belirleyiciliğini araştırmaktadır. Bununla birlikte yapılan literatür taramasında, Türkiye’de değiştirilmiş etiketleme teorisi ile ilgili herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu yönüyle araştırma, özgün bir çalışma olup literatürdeki boşluğu ampirik verilerle tartışarak doldurmayı amaçlamaktadır.

Bu çalışma, daha önce birden fazla kez cezaevine girmiş bireylerle yapılan yarı yapılandırılmış görüşmelere ve bu görüşme verilerinin sistematik analizine dayanan bir sorgulama yoluyla, topluma geri dönen bireylerin yaşadıkları deneyimleri, karşılaştıkları sosyal tepkileri, gündelik yaşam zorluklarını ve bunların birey üzerindeki sosyopsikolojik etkilerini ortaya koymaya çalışmaktadır. Bu bağlamda çalışmada, suç davranışı sonrasında bireye karşı toplumsal tepki olarak gelişen sosyal dışlanma ve damgalanma durumunun suçluların gelecekteki davranışları üzerindeki potansiyel etkileri ve suçlu davranış örüntüsü ile ilişkisi ele alınmıştır. Yaşanılan olumsuz deneyimlerin kendilik algısı, duygular ve davranışlar üzerindeki etkilerine dair bulgular, damgalanma kuramı ve değiştirilmiş etiketleme teorisi bağlamında tartışılmıştır.

Kuramsal Çerçeve

Damgalama Teorisi

Sembolik etkileşimcilik geleneğinden doğan damgalama veya sosyal tepki perspektifi, suç olgusuna yönelik farklı bir bakış açısı getirmiştir. Damgalama teorisi, suç işlemeye iten nedenlerden çok, suçun toplum tarafından nasıl oluşturulduğuna, toplumun suç davranışına gösterdiği sosyal tepkilere ve damgalanmanın bireyin yaşamı üzerindeki olası sonuçlarına odaklanmaktadır. Bu yaklaşım, damgalanmanın, sosyal izolasyon, toplumsal bağların kopması, dışlanma, daha fazla suç işleme eğilimi ve zaman içinde suçlu davranışın pekiştirilmesi gibi eş zamanlı etkileri bulunduğunu vurgulamaktadır (Siegel, 2011). Teorinin merkezinde yer alan damga kavramı Erving Goffman'a göre (2019) istenmeyen bir niteliğe sahip bireylerin diğer niteliklerini ikinci plana iten, sosyal açıdan kabul görmekten men edilmesine neden olan ve bireyi itibarsızlaştıran, toplumsal olarak inşa edilmiş bir duruma ilişkindir. Dolayısıyla kişinin başkaları tarafından damgalı gruba dahil edilmesine ve değersizleştirilmesine neden olan algı ya da anlam, sosyal etkileşim yoluyla üretilir. Damgalama ise "tamamen farklılıkların tanımlanması, stereotiplerin oluşturulması, etiketlenen kişilerin farklı kategorilere ayrılması ve onaylamama, reddetme, dışlama ve ayrımcılık" bileşenlerinin bir araya gelmesidir. Bu bakımdan damgalama, birçok süreci kapsayan şemsiye bir kavrama işaret etmektedir (Link, Phelan, 2001).

Teorinin kökeninin dayandırıldığı Frank Tannenbaum (1938), damgalama sürecini "kötülüğün dramatize edilmesi" başlıklı çalışması ile tartışmıştır. Suçluluğun toplum tarafından oluşturulma sürecini, kötülüğün drammatizasyonu kavramı üzerinden açıklayan Tannenbaum, hatalı davranış gösteren kişinin deşifre edilerek "kötü" olarak tanımlanmasının ve etiketlenmesinin, onun davranışının pekiştirilmesine ve sapkın gruplara katılmasına neden olabileceğini öne sürmektedir. Damgalanma kuramının temel varsayımlarını formüle eden Edwin Lemert ise teoriyi ileriye taşıyan önemli isimlerden biri olmuştur. Lemert'in 1951'de yazdığı "Sosyal Patoloji: Sosyopatik Davranış Teorisine Sistematik Bir Yaklaşım" eseri damgalama teorisinin en önemli kaynakları arasında kabul edilmektedir. Lemert, etiketlenme sürecine odaklanarak suçlu davranış karşısında gösterilen tepkilerin yansımalarını "birincil sapma" ve "ikincil sapma" kavramları üzerinden analiz etmiştir. Ona göre, ilk sapma davranışına sert toplumsal tepkiler verilmedikçe sapkın davranış gösterme eğilimi devam etmeyecektir, yani birincil sapma olarak kalacaktır. Suç işleyene karşı sosyal tepki gösterilirse suçlu davranışın sürdürülmesi anlamına gelen ikincil sapma gerçekleşecektir (Lemert, 1951). Dolayısıyla Lemert'e göre ilk sapma eylemine verilen tepkinin niteliği, suçluluğu sürdürme ve sapkın kimliği benimseme aşaması olan ikincil sapmayı harekete geçirebilir.

Etiketleme teorisinin önemli temsilcilerinden Howard Becker, 1963 yılında yayınladığı ve oldukça ses getiren “Hariciler” çalışmasıyla etiketleme teorisinin kriminoloji alanında dikkat çekmesini ve etkili hale gelmesini sağlamıştır. Becker, eserinde etiketlemenin birey açısından sonuçlarına odaklanmanın yanı sıra suç ve sapkınlığın oluşmasında etkili olan koşulları tartışmaktadır. Ona göre suç, ahlak girişimcileri olarak adlandırdığı, belirli otoriteler tarafından belirlenen kurallar sonucu toplum tarafından üretilmektedir. Böylece kurallara aykırı davrananlar, yasal yaptırımlar uygulanarak etiketlenmekte ve “ötekiler” grubu oluşturulmaktadır (Becker, 2017). Becker, etiketlemenin, kişinin daha önce sahip olduğu tüm nitelikleri geçersiz kıldığını, yeni bir sosyal statüye yerleştirdiğini ve onun tanımlayıcı özelliği haline geldiğini belirtmektedir. Becker’e göre, bunun sonucunda kaçınılmaz olarak dışlanan kişi, etiketine uygun bir kendilik algısı geliştirerek sapkın gruplara yakınlık duyabilir ve sapkın rolünü benimseyerek suçlu kariyer geliştirebilir (Becker, 2017).

Becker’den sonra popülerliği azalan etiketleme perspektifine farklı bir yorum getiren John Braithwaite, “Suç, Utandırma ve Yeniden Entegrasyon” adlı eseri ile teoriye yeni bir açılım kazandırmıştır. Braithwaite eserinde, “yeniden bütünleştirici utandırma” ve “ayrıştırıcı utandırma” kavramları üzerinden sosyal tepkinin işlevini tartışmaktadır. Braithwaite, suçlu davranıştan vazgeçirmek için hiçbir etkisi olmayan damgalayıcı, dışlayıcı, aşağılayıcı, bireyin toplumsal kimliğine ve benliğine zarar veren ayrıştırıcı utandırmanın aksine, bütünleştirici utandırmanın, suç tekrarlarının önüne geçilmesinde işlevsel olabileceğini iddia etmektedir. Ona göre bütünleştirici utandırma, suçlu davranışta bulunanı onaylamamakla birlikte, damgalamadan ve itibarını kaybetmesine yol açmadan, utandırma yoluyla hatalarını fark etmesini sağlama ve toplumla yeniden bütünleştirme çabalarını ifade eder. (Braithwaite, 2006). Braithwaite’nin bu görüşleri, hapis cezasına alternatif yaptırımları savunan, utandırma temelli onarıcı adalet yaklaşımının gelişmesinde önemli bir rol oynamıştır.

Değiştirilmiş Etiketleme Teorisi

Yakın dönem kuramsal gelişmelerden biri, klasik damgalama teorisine getirilen eleştirileri göz önüne alarak teoriyi ileriye taşıyan ve kapsamını genişleten bir yaklaşım olan “Değiştirilmiş Etiketleme Teorisi”dir. Thomas Scheff’in (1966) “Akıl Hastası Olmak: Sosyolojik Bir Teori” başlıklı çalışmasında ortaya koyduğu etiketleme teorisini temel alarak bu görüşe ampirik destek sağlayan Bruce G. Link ve arkadaşları (1987, 1989), MLT (Modified Labeling Theory) olarak da adlandırılan bir yaklaşım geliştirmişlerdir. Değiştirilmiş etiketleme teorisi, ceza mahkumiyetinin neden olduğu resmi etiketlemenin ve sosyal damgalamanın, sosyal ağlar, iş hayatı ve öz saygı açısından olumsuz sonuçlara yol açtığını savunmaktadır (Sampson, Laub, 1997).

Değiştirilmiş etiketleme teorisi, akıl hastalığı veya damgalanmaya neden olabilecek bir niteliğe sahip olanların deşifre edilerek resmi olarak damgalanmasının, etikete dair toplumsal kalıp yargıların etiketlenen bireylerle ilişkilendirilmesini beraberinde getirdiğini, diğer bir ifadeyle, bu algıların damgalı bireye karşı etkinleştiğini teorize etmektedir. Bu fikrin kaynağını ise Sheff'in (1966) etiketleme teorisi formülasyonundan almaktadır (Link ve diğerleri, 1987). Bu yaklaşım, kalıplaşmış toplumsal algıların neden olduğu sosyal tepkilerin sonucunda gelişen sosyal destek kaybı ve dışlanma süreçlerine odaklanarak birey açısından nasıl olumsuz sonuçlar doğurduğunu ve insanların yaşamlarını nasıl şekillendirebileceğini açıklamaktadır. Bu yaklaşım, damgalayıcı inançlara sahip olan toplum üyeleri tarafından sergilenen olumsuz yaklaşımların kişilerin kendilik algısını ve benlik saygısını etkilediği ve kendini damgalamaya yol açtığını iddia etmektedir (Link ve diğerleri, 1989).

Link ve arkadaşlarının teorisi, damgalanma olasılığı yüksek gruplardan biri olan akıl hastaları özelinde damgalama sürecini adım adım ele alarak analiz etmektedir. İlk olarak teori, değersizleştirme ve ayrımcılıkla ilgili inançlara odaklanarak bireylerin (hastalar, hasta olmayanlar) akıl hastalığına ilişkin toplumsal kalıp yargıları ve inançları içselleştirdiğini öne sürmektedir. Buna göre hastalar, sosyalleşmenin ve kültürel bağlamın bir sonucu olarak toplum tarafından reddedilme beklentisi içine girmektedir. Teoriye göre ikinci adım, tedavi merkezleri ile temas sonucu hastalara yönelik değersizleştirme ve ayrımcılıkla ilgili toplumsal inanışları kişiselleştiren resmi etiketlemedir. Üçüncü aşama, hastaların damgalanma deneyimlerine verdikleri tepkilere odaklanmaktadır. Dördüncü adım, damgalanma durumunun bireylerin yaşamları üzerindeki sonuçlarını vurgulamaktadır. Son aşama ise yaşanan süreçlerin bir sonucu olarak hastaların gelecekteki bozukluklara karşı savunmasızlığıdır. Yani bireyler başkalarının etiketlerine gösterdikleri tepkinin bir sonucu olarak kendilerinde gelişen düşük öz güven ve öz saygı, zayıflamış sosyal bağlar ve işsizlik sorunu ile karşı karşıya kalabilirler (Link ve diğerleri, 1989).

Bu teori, toplumda akıl hastası olarak nitelendirilen kişilerin statü kaybı yaşayacağını, değersizleştirileceğini, ayrımcılığa uğrayacağını ve insanların onlardan uzaklaşacağını, sosyalleşme sürecinde bireylere öğrettiğini öne sürmektedir (Triplett, Upton, 2016). Bu sebeple değiştirilmiş etiketleme teorisi, damgalanmaya neden olabilecek bir özelliğe sahip olan (akıl hastalıkları, bedensel engeller, suçluluk) bireyler tarafından damgalanma olasılığına karşın veya damgalanma deneyimi sonucunda damgalı kimlikleriyle toplumsal yaşamda karşılaşacakları zorluklarla baş edebilmek için çeşitli davranışsal stratejiler geliştirildiğini iddia etmektedir. Herkesin etiketlemeye aynı tepkiyi vermediğini iddia eden bu teori, geliştirilen davranışları "damgalama yönetimi stratejileri" olarak kavramsallaştırmıştır (Link ve diğerleri, 1989). Buna göre damgalı bireyler, beklenen ve algılanan damgalanma sonucunda

geri çekilme, gizlilik ve önleyici anlatım olarak adlandırdığı davranış stratejilerini geliştirmektedir. *Geri çekilme*, etiketlenmiş kişilerin, insanların hasta/suçlu olarak etiketlenenlere güvenmeyeceğine ve onları reddedeceğine inanarak veya tahmin ederek kendisini toplumdan izole etmesini, önemli rutin sosyal karşılaşmalardan ve etkileşimlerden kaçınmasını ifade eder. *Gizlilik*, sosyal kimliğini korumak için ve statüsü yüzünden damgalanma ihtimaline karşı sosyal çevreden ve işverenlerden geçmişini ve kendisi hakkındaki gerçeği gizlemeyi içermektedir. *Önleyici anlatım* ise geçmiş hakkında yeni tanıştığı kişilere karşı açık ve dürüst olarak olası damgalanmayı önleme stratejisidir. Kişi bu stratejiyi kullanarak olumsuz tepkileri savuşturmayı ve dışlanma riskini azaltmayı amaçlamaktadır (Link ve diğerleri, 1989). Link ve arkadaşlarının yaklaşımı, etiketlemenin statik ve “deterministik” yönlerine eğilmekten ziyade sonraki davranışlar üzerindeki daha ince ve dolaylı sonuçlarına odaklanmaktadır (Sampson, Laub, 1997).

Değiştirilmiş etiketleme teorisi, temelde akıl hastalarının damgalama sürecini ve bunun bireye etkilerini incelemek için geliştirilmiş olsa da teorinin kapsamı, akıl hastalarının yanı sıra toplum tarafından olumsuz stereotipleri çağrıştıran bir niteliğe veya statüye sahip olan kişilerin koşullarını incelemede yararlanılabilecek şekilde yapılandırılmıştır (Ray, Dollar, 2014). Nitekim son zamanlarda araştırmacılar, değiştirilmiş etiketleme yaklaşımının öne sürdüğü görüşleri, damgalanma olasılığı yüksek gruplardan biri olan suçlular üzerinde test etmeye ve suçluların damgalanmaya karşı verdikleri psikolojik ve davranışsal tepkileri araştırmaya başlamıştır. Bu araştırmalardan birini gerçekleştiren Winnick ve Bodkin (2008), 450 kişilik bir örneklem üzerinde yaptıkları araştırmada, erkek mahkumların toplum tarafından damgalanacağı beklentisi ve deneyimlenen damgalanma sonucunda çeşitli stratejiler (önleyici anlatım, gizlilik, geri çekilme) geliştirdiklerini ve özellikle işverenlerden olumsuz tepki alacakları yönündeki endişelerinin sosyal geri çekilme davranışı ile ilişkili olduğunu ortaya koymuşlardır. LeBel (2012) tarafından yapılan araştırmada ise eski hükümlülerin (229) algıladıkları damgalanma ile suç işleme arasında pozitif bir ilişki olduğu ortaya çıkmış ve algılanan damgalanmanın suçluların uyumsuz davranışları üzerinde olumlu etki oluşturduğu sonucuna varılmıştır. Bu sonuçlar, değiştirilmiş etiketleme teorisinin öne sürdüğü görüşlerin, suçlular üzerinde yapılan araştırmalar tarafından desteklendiğini gösterir niteliktedir.

Yöntem

Bu çalışmada suçta tekerrürün belirleyicileri arasında gösterilen bir suçtan hüküm giyme ve ceza mahkumiyeti sonucunda karşılaşılan sosyal tepkilerin (damgalanma, sosyal dışlanma), sosyopsikolojik etkileri ve yeniden suç işleme üzerindeki rolü incelenmiştir. Deneyimlere ve olgulara ilişkin derinlemesine bir kavrama ve anlama

amacına sahip bu çalışma nitel araştırma yöntemlerinden fenomenoloji deseni kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Fenomenoloji, belirli olguya dair deneyimlerin anlamı ve doğası hakkında derinlemesine bir anlayış kazanmak için kullanılan bir araştırma desendir (Patton, 2014). Fenomenoloji deseni, farkında olunan ancak derinlemesine bir anlayış gerektiren olgulara odaklanmaktadır (Creswell, 2013). Derinlemesine görüşmeler içeren fenomenolojik yöntemin tercih edilmesinin sebebi, katılımcılara kendi bakış açılarını sunma fırsatı vermesidir. Bu açıdan fenomenoloji deseni, suç işlemiş bireylerin suçluluğa ilişkin deneyimlerini, duygularını, inançlarını, algılarını, toplumsal eylemlerini ve fenomenin onları nasıl etkilediğini anlamaya daha uygun olduğu için tercih edilmiştir.

Araştırmanın amacı doğrultusunda yanıt aranan araştırma problemi, cezaevi sonrası sosyal tepkiye maruz kalmanın suç tekrarına etkisidir. Araştırmanın alt problemleri ise şu şekildedir;

- Suç işlemiş bireyler cezaevi sonrası damgalanma ve/veya dışlanma deneyimi yaşamışlar mıdır?
- Damgalanma ve dışlanma yaşamışlar ise bu durum iş, aile ve sosyal hayatlarını nasıl etkilemiştir?
- Damgalanma deneyimi bireylerin kendilik algısını, duygularını ve davranışlarını nasıl etkilemiştir?

Veri Toplama

Fenomenolojik araştırmalarda çalışma grubunun odaklanılan konuyla ilgili deneyim sahibi bireylerden oluşması gerektiği için (Creswell, 2013) çalışma grubu, Karaman'da yaşayan birden fazla kez cezaevine girmiş ve fenomeni tüm yönleriyle deneyimlemiş eski hükümlü statüsündeki bireylerden ve cezaevinden koşullu salıverilen denetimli serbestlik tedbiri altındaki kişilerden seçilmiştir. Kişisel temas olmaksızın ulaşılması kolay olmayan hedef kitle olduğu için infazı devam eden denetimli serbestlik yükümlüleri ile Karaman Denetimli Serbestlik Müdürlüğünde yüz yüze görüşülerek araştırmanın kriterlerine uygun katılımcılar belirlenmiştir. Denetimli serbestlik sürecini tamamlamış eski hükümlülere ise kurumda kayıtlı telefon numaralarından ulaşılarak araştırma hakkında bilgi verilmiş ve görüşmeyi kabul edenlerle Denetimli Serbestlik Müdürlüğünde görüşülmüştür. Katılımcı grubu 18-60 yaş aralığındaki 35 kişiden oluşmaktadır ve katılımcıların 27'si erkek, 8'i kadındır. Erkek katılımcıların 9'u denetimli serbestlik sürecini tamamlamış eski hükümlü statüsündedir.

Araştırma verileri, derinlemesine görüşme tekniği kullanılarak elde edilmiştir. Katılımcıların duygularını ve deneyimlerini ifade etmede daha açık ve samimi olacakları

düşünüldüğü için yarı yapılandırılmış görüşme formu uygulanarak ve ek sondalar içeren açık uçlu sorular yönlendirilerek veriler toplanmıştır. Yarı yapılandırılmış sorular, demografik özellikler, topluma uyum süreci ve sosyal tepki bağlamında damgalanma ve dışlanma deneyimi hakkında bilgi toplamayı amaçlamıştır. Bu çalışma kapsamında veri toplamaya başlamadan önce etik kurul onayı alınmıştır. Ayrıca görüşmeler Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü Denetimli Serbestlik Daire Başkanlığından araştırma izni alınarak (ses kaydı alınmaksızın) 01.11.2021-31.01.2022 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Bilgilendirilmiş onam formu imzalatıldıktan sonra görüşmelere başlanmış ve katılımcılarla yapılan görüşmeler ses kaydı alınmasına izin verilmediği için doğrudan alıntılara olanak sağlayacak şekilde kelimesi kelimesine yazıya aktarılmıştır. Görüşme süreleri 75 dakika ile 120 dakika arasında değişmiştir.

Görüşmeler, adli bir kurum olan Denetimli Serbestlik Müdürlüğünde gerçekleştiği için görüşme ortamının katılımcıların kendilerini baskı altında hissetmesine, çekimser davranmasına veya yanıtlarını olumsuz etkilemesine neden olmaması için kendilerini rahat ve güvende hissetmeleri sağlanmaya çalışılmıştır. Katılımcıların deneyimlerini içtenlikle ve açık bir şekilde paylaşabilmeleri için katılımcılara araştırmanın bağımsız bir çalışma olduğu, verdikleri bilgilerin denetimli serbestlik sürecini etkilemeyeceği, hakkındaki bilgilerin kesinlikle başkalarıyla paylaşılmayacağı belirtilmiştir. Araştırmacı amacına büyük oranda ulaşmış ancak ön yargılı yaklaşan iki kişinin bilgi paylaşmaya isteksiz olması ve kısa cevaplar vermesi nedeniyle görüşmeler değerlendirmeye alınmamıştır. Geçerlilik ve güvenilirliği sağlamak adına görüşme esnasında katılımcılara sorular farklı formatta tekrar yönlendirilerek ve görüşme notları tekrar okunarak katılımcıların söylemek istedikleri ve kastettikleri şeyin doğruluğu teyit edilmiştir.

Veri Analizi

Fenomenolojik araştırmalarda veri analizi, fenomenin nasıl deneyimlendiğini detaylı betimlemeye ve deneyimin özünü ortaya çıkarmaya yöneliktir (Creswell, 2013). Fenomene dair deneyimlerin nasıl algılandığına ve yorumlandığına odaklanan bu araştırmada, suç işlemiş bireylerin deneyimlerini, inançlarını ve algılarını anlamak için görüşme verileri derinlemesine analiz edilmiştir. Veri analizinin ilk aşamasında, görüşme verileri birçok kez okunmuş ve bire bir transkripsiyonu gerçekleştirilmiştir. İkinci aşamada, dijital ortama aktarılan görüşme verileri MAXQDA Pro 2022 nitel veri analiz programı aracılığıyla kodlama işlemine tabi tutulmuştur. Geçerlilik ve güvenilirliği sağlamak için veriler tekrar tekrar gözden geçirilmiş ve ifadeleri karşılayan kodlar revize edilmiştir. Kodlama işlemi tamamlandıktan sonra yapılan kodlamalar iki uzmanın görüşüne sunulmuş ve kontrol ettirilmiştir. Üçüncü aşamada, kodlanan benzer ifadeler ve görüşler kategorize edilmiş ve uygun temalar altında sınıflandırılarak

bir taslak oluşturulmuştur. Daha sonra, elde edilen temaların birbiriyle ilişkileri incelenmiş ve ortak deneyimleri tanımlayan temalar sistematik olarak üst ve alt tema şeklinde kategorilere ayrılıp isimlendirilmiştir. Bununla birlikte MAXQDA programı ile ortaya çıkan kodlara ve temalara ilişkin kod-alt kod bölümler modeli oluşturularak ve kodlara dair frekans analizi yapılarak veriler görselleştirilmiştir. Son olarak araştırma raporu katılımcıların deneyimlerini yansıtacak biçimde hazırlanmıştır. Araştırmacı, denetimli serbestlik kurumunda uzun süredir sosyolog olarak görev yapmakta olduğu için verilerin analizi ve yorumlanmasında, suç işlemiş bireylerle bire bir teması sürecindeki saha deneyimi ve gözlemlerinden yararlanmıştı.

Bulgular ve Tartışma

Denetimli serbestlik yükümlülerinin sosyodemografik verilerine göre yaşları 18 ile 60 arasında değişen 26 katılımcıdan 12'si evli, 6'sı bekar, 4'ü boşanmış olup, 4 kişinin birlikte yaşadığı birisi bulunmaktadır. Katılımcıların birinin eğitim durumunun lise, diğerlerinin ilköğretim ve altı olduğu ve erkeklerin 2'sinin sadece okuryazar olduğu öğrenilmiştir.

Tablo 1

Denetimli Serbestlik Yükümlülerinin Sosyodemografik Özellikleri

Kod	Cinsiyet	Yaş	Medeni durum	Eğitim durumu	Meslek
DS/E1	Erkek	41	Evli	Lise	Esnaf
DS/E2	Erkek	31	Evli	Okuryazar	Hurdacı
DS/E3	Erkek	18	Diğer	İlkokul terk	İşçi
DS/E4	Erkek	18	Bekar	İlköğretim	İşçi
DS/E5	Erkek	39	Evli	İlkokul	İşçi
DS/E6	Erkek	50	Evli	İlkokul	Çiftçi
DS/E7	Erkek	33	Bekar	İlköğretim	İşçi
DS/E8	Erkek	38	Boşanmış Bekar	İlköğretim	Esnaf
DS/E9	Erkek	43	Evli	İlköğretim	İşçi
DS/E10	Erkek	23	Evli	İlköğretim	Esnaf
DS/E11	Erkek	27	Bekar	İlköğretim	İşçi
DS/E12	Erkek	28	Evli	İlköğretim	Esnaf
DS/E13	Erkek	44	Evli	İlkokul	İşçi
DS/E14	Erkek	27	Bekar	İlköğretim	İşçi
DS/E15	Erkek	40	Evli	İlkokul	Esnaf
DS/E16	Erkek	18	Evli	İlkokul	İşçi

DS/E17	Erkek	30	Boşanmış Bekar	İlköğretim	İşçi
DS/E18	Erkek	30	Bekar	İlköğretim	İşçi
DS/K1	Kadın	60	Evli	İlköğretim	Ev Hanımı
DS/K2	Kadın	33	Boşanmış Bekar	İlkokul	Kuaför
DS/K3	Kadın	47	Diğer	İlkokul	Ev Hanımı
DS/K4	Kadın	28	Bekar	İlköğretim	Kuaför
DS/K5	Kadın	49	Evli	İlkokul	Ev Hanımı
DS/K6	Kadın	31	Diğer	İlköğretim	Ev Hanımı
DS/K7	Kadın	51	Diğer	İlköğretim	Ev Hanımı
DS/K8	Kadın	31	Boşanmış Bekar	İlköğretim	Kuaför

Eski hükümlülerden oluşan katılımcı grubunun sosyodemografik durumlarına bakıldığında ise 9 katılımcının tamamının evli olduğu ve bir katılımcının lise mezunu, diğerlerinin ilköğretim ve altı eğitim seviyesinde olduğu görülmektedir.

Tablo 2

Eski Hükümlülerin Sosyodemografik Özellikleri

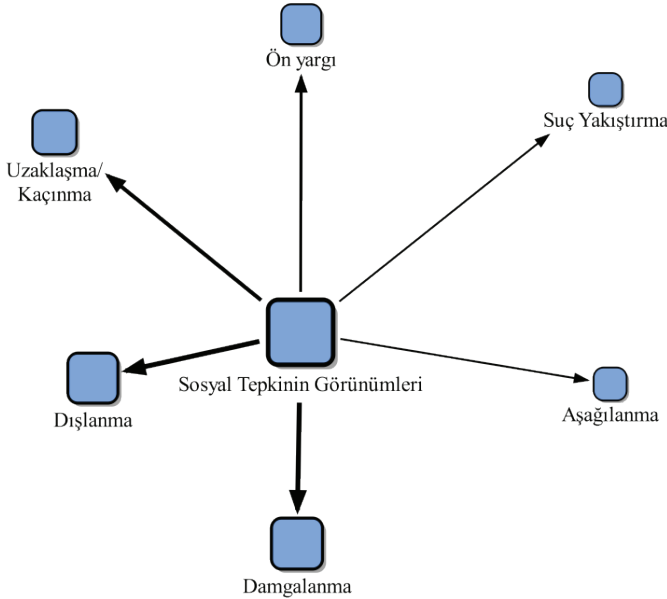
Kod	Cinsiyet	Yaş	Medeni durum	Eğitim durumu	Meslek
EH1	Erkek	34	Evli	Lise	İşçi
EH2	Erkek	36	Evli	İlköğretim	İşçi
EH3	Erkek	53	Evli	İlkokul	Çiftçi
EH4	Erkek	60	Evli	İlkokul	Çiftçi
EH5	Erkek	33	Evli	İlköğretim	İşçi
EH6	Erkek	27	Evli	İlköğretim	Esnaf
EH7	Erkek	38	Evli	İlköğretim	Esnaf
EH8	Erkek	55	Evli	İlkokul	Çiftçi
EH9	Erkek	39	Evli	İlkokul	İşçi

Denetimli serbestlik yükümlülerin ve eski hükümlülerin gelir durumları incelendiğinde, 35 kişiden 6'sı araştırmanın yapıldığı dönemin şartlarında asgari ücret aldığını, 11'i asgari ücretin üzerinde bir gelir elde ettiğini, 13'ü işsiz olduğunu, 5'i ise yaptığı işin niteliğinden dolayı düzenli gelirinin olmadığını belirtmiştir. Dolayısıyla katılımcı grubunun hem eğitim hem de ekonomik durum açısından oldukça düşük seviyede olduğu belirtilebilir. Katılımcıların işlediği suç türüne bakıldığında ise 17'si şiddet suçlarından, 6'sı mala karşı suçlardan, 6'sı uyuşturucu, 2'si fuhuş, diğerleri ise kaçakçılık, taksirle adam öldürme ve kültür varlıklarını koruma kanununa muhalefet suçundan hüküm giymiştir.

Araştırmanın kuramsal perspektifi ve araştırma problemi çerçevesinde yapılan veri analizi sonucunda ortaya çıkan temalar, sosyal tepkinin görünümüleri, damgalanma ve dışlanmanın sosyopsikolojik etkileridir. Bu temalar, sosyal tepki sonrası hissedilen duygular, kendilik algısı ve geliştirilen davranışlar gibi alt temaları içermektedir. Bu bölümde doğrudan alıntılara yer verilirken katılımcıların gizliliğinin korunması amacıyla kod isimler kullanılmıştır. Denetimli serbestlik yükümlüsü erkek katılımcılara DS/E, kadınlara DS/K ve eski hükümlü statüsündeki katılımcılara EH kod adları verilmiş ve hepsi numaralandırılmıştır.

Sosyal Tepkinin Görünümüleri

Suç işleyen ve yasalara aykırı davranışlarda bulunan bireylerin, toplum tarafından gösterilen çeşitli tepkilere maruz kalma durumu bilinen bir gerçekliktir. Bu tepkiler, suçluları tehlikeli, gayriahlaki davranan ve güvenilmez olarak kabul eden toplumsal kalıp yargılardan kaynaklanmaktadır ve ön yargılı, aşağılayıcı tutumlardan toplumdan dışlanmaya kadar uzanmaktadır. Araştırma bulgularına göre katılımcıların karşılaştığı sosyal tepkiler; damgalanma, dışlanma, uzaklaşma/kaçınma, ön yargı, suç yakıştırma ve aşağılanma şeklinde görünürlük kazanmaktadır.

Şekil 1: Sosyal Tepkinin Görünümüleri

Araştırma kapsamında elde edilen bulgulara göre katılımcılar tarafından hapsedilmenin, damgalanmaya neden olarak yaşam boyu fırsatlardan bloke edilmeye ve toplum tarafından kabul görmemelerine yol açtığı düşünülmektedir. Çıktıktan

sonra tam anlamıyla suçlu statüsüne yerleştirildikleri ve bununla yaşamak zorunda bırakıldıkları katılımcıların ortak ifadeleri olmuştur:

Bütün hayatımda damgalar var. Herkes biliyor, ben de saklamıyorum. Dilekçe verdim, sicilimin temiz görünmesini istedim, özel işlerimde önüme engel olmasın diye. Başka bir işe gireceğim de sorun olmasın. (EH5)

“EH5” kod adlı katılımcının sürekli damgayı çağrıştıran sabıka kaydının kalıcılığına atıfta bulunduğu görülmektedir. Bir kez cezaevine girildiği zaman hayatı boyunca suçlu olarak damgalandıklarını ifade eden bir başka katılımcının görüşü şöyledir:

Zaten içerden çıktığım için güvenilmez ve ön yargıyla baktığı için zaten damgalanmış oluyor. Devlet dışlıyor başta, kaldırsın sicilini memur olabilir, memurluk hakkını elinden alıyor. (EH1)

Daha derinlemesine ve detaylı bilgi edinmek için katılımcılara nasıl bir damgalanma deneyimi yaşadıkları sorulmuş ve haklarında ne tür söylemler üretildiği hakkında bilgi alınmıştır. Bununla birlikte damgalanmanın aile ve toplum üyeleriyle ilişkilerini nasıl etkilediği, kişiler arası ilişkilerde ne gibi değişikliklere yol açtığı sorulmuştur. Anlatılara göre katılımcıların aile ve sosyal çevresi tarafından çeşitli olumsuz ithamlara ve söylemlere maruz kaldığı ve uzak durulması gereken insanlar olarak lanse edildikleri görülmüştür:

Evet, dışlandım da bu çok kötü bir şey. Fabrikadaki personelin uzaklaştığını... Benden korkuyorlardı. İçiyor, suçlu, cezaevine girmiş çıkmış, sıkıntılı diyorlardı arkamdan. Bana bunu şefim söylüyordu, öyle duydum. (DS/E9)

Bu ifadeden yola çıkarak, katılımcıların genel manada hapsedilme yoluyla resmi olarak damgalanmalarının aile ve akraba ilişkilerini bozduğu, cezaevinden çıktıktan sonraki sosyal yaşamlarını idame ettirmek ve düzene sokmak için ihtiyaç duyduğu koşulları engellediği ve toplumdan dışlanmaya sebebiyet verdiği yönünde düşünceye sahip oldukları söylenebilir.

Araştırma sonuçları, eski hükümlülerin karşılaştıkları önemli sorunlardan birinin sosyal dışlanma olduğunu göstermektedir. Sosyal dışlama, damgalamanın kaçınılmaz bir sonucu olarak (Goffman, 2019) toplumda eşitsizlik ve muhtelif ayrımcılıklara maruz kalmayı ve genel bir yoksunluğu ifade eder (Millar, 2007). Damgalanmanın yüzleşildiği ön yargı ve ayrımcılık, iletişim süreçleriyle başlamakta ve daha derinleşerek dışlanmayla sonuçlanmaktadır. Ceza mahkumiyetinin sonunda ceza sona ermemekte, kişi hakkında olumsuz çağrışım yapan damgaya bağlı olarak değersizleştirilme ve ikincil bir cezalandırma biçimi olan sosyal dışlanma ortaya

çıkılmaktadır. Damgalanmış kimliğin yerleştirildiği “suçlu”, “mahkum”, “eski hükümlü” gibi yeni statü, kişiyi potansiyel olarak hayatı boyunca ayrımcılık, dışlanma, adaletsizlik ve güçsüzlük ile mücadele etmeye mahkum etmektedir (Baffour, 2020). Alexander (2010), “pek çok açıdan hapisneden tahliye edilmenin, özgürlüğün başlangıcını değil, damgalama ve kontrolün acımasız yeni bir aşamasını temsil ettiğini” belirtir. Nitekim cezaevinden topluma suçlu damgasıyla dönen bireylerin aile, sosyal çevre ve iş hayatı olmak üzere en az birinden dışlanma deneyimi yaşadığı ortaya çıkmıştır. Suç işlemiş bireyler, hapsedilme sonrası toplumsal yaşama dönüşte en önemli destek kaynağı olan ailelerinin dışlanması ile karşı karşıya kalabilmektedir. Katılımcılar; aile ilişkilerinde bozulma, evliliğinin sona ermesi ve ailesi tarafından reddedilme gibi durumlar yaşadıklarını belirtmişlerdir:

Evet, aileden herkes dışladı, uzaklaştılar. Halam falan görüşmüyorlar benimle. Herkesle ilişkilerim bozuldu. Sevgi, şefkat, samimiyet yok. Yabancı hissediyorsun ister istemez, bir aile bağı kalmadı. (DS/K6)

Cezaevine girdiği için evliliği sonra eren bir katılımcının ifadesi ise şöyledir:

Cezaevine girince eşimden ayrıldım. Çocuğumu göstermediler. Ceza aldım diye ailesi benden ayrılmasını istemiş, ben oradayken biriyle birlikte yaşamaya başlamış. (DS/E13)

Bazı katılımcılar ise sosyal çevresi ve iş arkadaşları tarafından dışlanmaya maruz kaldığını, kendileri ile iş yapmak istenmediğini ve bu durumun kendilerini derinden üzdüğünü belirtmişlerdir. Bununla birlikte literatürde yer alan çalışmaların sonuçlarıyla uyumlu olarak (Dako-Gyeke, Baffour, 2016; Demez ve diğerleri, 2018; Gençtürk, 2019; Karakartal, 2018; Neff, 2024; Ryan-Jones, 2022) bireylerin hapsedilme durumunun, iş ve istihdam şansı elde etmelerinde olumsuz etkiye sahip olduğu neticesi bulunmuştur. İşverenlerin güvenli bir çalışma ortamı sağlamak ve sorun yaşamamak için sabıka geçmişini önceleyen kriterleri ve eski hükümlülere yaklaşımları, topluma geri dönenler için aşılması güç bariyerler oluşturmaktadır. Bu bağlamda ortaya çıkan önemli bulgulardan biri, potansiyel işverenler tarafından ayrımcılığa maruz kalmakla ilgilidir. Katılımcıların birçoğu işverenler tarafından istenilen sabıka kaydı nedeniyle ayrımcılığa uğradıklarını ve nereye gitseler suç geçmişlerinin damgalayıcı gölgesinin kendilerini takip ettiğini ifade etmiştir:

Sabıka varsa hiçbir şekilde almıyor. Tanıdığı da olsa almıyor. Çok yaşadım. Sabıkadan dolayı asla fabrikalara almıyorlar. Çalışmayı çok istemişim. Ararız dediler, aramadılar, çocuklarıma da aynı şekilde. Yevmiye işlerine mahkumsun, tarla falan. Devlet kamu cezası yaptıracağına bir işe katıverse, ekmeğini bulsa kazansa daha iyi olur. Maddi olarak zorlanıyorsun, parası yok insanların, ailesinin de yok, ne yapsın bu insanlar? (DS/K5)

Araştırmamızda açıkça görüldüğü gibi Karaman'da yapılan bir çalışmada da hükümlülerin-tutukluların tahliye sonrası sosyal hizmet gereksinimleri açısından öncelikli ihtiyacının istihdam edilmek olduğu görülmüştür (Soytürk, 2013). Ancak hükümlü olmanın en büyük açmazlarından biri, bireylerin hayatını yeniden düzene sokma çabasına toplumsal kalıp yargılarının izin vermemesidir. Yeniden toplumsal düzenin bir parçası olmayı arzulayan hükümlüler, normal vatandaşla eşit konumda değerlendirilmemektedir. Çünkü toplum antipatisi nedeniyle suçlu damgasını taşıyanlar, ikincil statüde ve öteki olarak konumlandırılmakta ve sosyal sistemin dışına itilmektedir. Goffman'ın belirttiği gibi toplum, bir yandan damgalı bireye toplumun bir üyesi olduğunu söylerken diğer taraftan toplumsal kavramsallaştırmaya bağlı olarak onun farklı olduğunu ve kendisi gibi olanların grubuna ait olduğu mesajını verir (2019). Bu bağlamda, suçlu damgası taşıyan bireyler de teorikte toplumun üyesi olarak varsayılan ancak pratikte farklı bir kategoriye yerleştirilerek topluma içerilmeyen kişilerdir. Örneğin yapılan bir araştırmada, işverenlerin sözde eski hükümlülerin istihdam edilmesi ve topluma kazandırılması gerektiğine destek verdiği fakat aynı işverenlerin büyük çoğunluğunun sabıkasız olan kişilere istihdam ayrımcılığı yaptığı ve yanında eski hükümlü çalıştırmaktan imtina ettiği ortaya çıkmıştır (Savaş, Eryalçın, 2020). Goffman'ın (2019) ifade ettiği gibi bu karşılık, damgalanmış kişilerin kaderidir.

Kalıcı bir çıkmaz olarak damgalanma, "etiketleme, stereotipleştirme, statü kaybı ve ayrımcılık süreçleriyle bağlantılı genel bir dezavantaj modeline işaret eder" (Link, Phelan, 2001). Kişinin istenmeyen özelliklerle ilişkilendirilmesini ifade eden olumsuz bir etiketlemenin doğrudan ortaya çıkan sonucu, kişinin statü hiyerarşisinde genel olarak daha aşağıya yerleştirilmesi durumudur (Link, Phelan, 2001). Öyle ki damgalanma sürecinin önemli bir parçası, statü kaybı olarak görünmektedir. Katılımcılar arasında, suçlu olduğu öğrenildiğinde, insanların onları aşağıda bir konuma yerleştirdikleri ve onlara ikinci sınıf vatandaş veya daha az insan muamelesi yaptıkları yönünde deneyimlerini paylaşanlar olmuştur:

Uğradım tabii ki oldu (dışlanmaktan ve ayrımcılığa uğramaktan bahsediyor). İşsiz kalma nedenlerim beni bunalıma soktu. Üstünlük taslama, ön yargı, dışlama, hor görme toplumda çok bize karşı, ikinci sınıf vatandaş muamelesi görüyorsun, kısaca toplum cahil. (EH1)

Benzer şekilde Demirci (2021) tarafından Karaman cezaevindeki mahkumlar üzerine yapılan araştırmada, katılımcıların ikinci sınıf vatandaş muamelesi gördükleri ve hatta insan yerine koyulmadıklarına ilişkin sonuçlar elde edilmiştir. Bu sonuçlar, Goffman'ın tespitleri ile oldukça örtüşmektedir. Zira Goffman'a göre (2019) toplum üyeleri, damganın doğası gereği, damgalı kişinin çok da insandan sayılacağına

inanmazlar. Suçlu damgası taşıyanlar, genellikle başarısız bir vatandaş olarak hor görülür ve tehdit olarak algılanır (Frankel, DePoy, 2024). Bu bağlamda Alexander (2010), suçlu olarak damgalananların topluma geri döndüklerinde sadece işverenler veya sosyal yardım çalışanları değil, aynı zamanda komşuları, arkadaşları ve hatta aileleri tarafından da sıklıkla hor görüldüğünü ve aşağılandığını ifade ederek algılanan damgalanmanın, topluma uyum üzerindeki potansiyel etkisini vurgulamaktadır. Dolayısıyla eski hükümlüler, topluma geri dönüş sürecinin getirdiği yaşam zorluklarıyla tek başına yüzleşmek zorunda kalmaktadır (Chui, Cheng, 2013). Bununla bağlantılı olarak pek çok katılımcı, statü ve itibar kaybı yaşadıklarını, eski hükümlü olarak yeni toplumsal kimliklerinin, sosyal ilişkilerinin bozulmasına yol açtığını, insanların kendilerinden uzaklaştığını ve kendilerine ön yargılı davranıldığını belirtmişlerdir:

Artık düzelsem de herkesin gözünde saygın bir kişi olamam diye düşündüm. Düzelmek için çaba göstermeyi bıraktım. Fırsat vermediler, ön yargılı davrandılar, özellikle babam! (duygusaldı). (DS/E14)

Sabıkalı olanlarla ilgili nasıl bir insan oldukları ve ne şekilde davranacakları hakkında çok sayıda basmakalıp inanış ve klişe bulunmaktadır. Dolayısıyla toplumsal ve kültürel olarak suçlulara ilişkin kalıplaşmış imajlar kişinin hayatında ön plana çıkarılmaktadır (Bernbug ve diğerleri, 2006). Bu kalıp yargılar, genel olarak suçluların şiddete meyilli, her türlü suçu işleyebilecek, tehlikeli veya güvenilmemesi gereken insanlar oldukları yönünde düşünceleri içermektedir. Goffman (2019), insanların, bir kusura sahip olanlara karşı, mevcut kusuru temelinde daha fazla kusur yakıştırma eğiliminde olduğunu belirtmektedir. Bu noktaya temas eden ve benzer deneyimi yaşayan katılımcılar, suç türü ve cezaevinde kaldığı süre göz önüne alınmaksızın suçlu statüsüne yerleştirilmenin, her türlü gayriahlaki eylemleri yapacağına veya yasa dışı davranacağına yönelik düşünceleri doğurduğunu ve çevresindeki insanlar tarafından bizzat bu düşüncenin ürünü olan yakışıksız ithamlara ve iftiralara uğradıklarını vurgulamıştır:

Akrabalarım arkamdan konuştular, ben çıkınca, ben onu demedim falan dediler. Türlü türlü suç yakıştırdılar, ben cezaevindeyken arkamdan bir sürü dedikodu yapıldı. Ailem bu yüzden bana tepki aldı, aramız bozulmuştu. Başkasından çocuğu var diyen oldu, dolmuş benim diyen vardı yani (sahibi olduğu minibüsten söz ediyor). (EH7)

Benzer şekilde “DS/K6” kod adlı katılımcı kendisine fuhuş gibi işlemediği suçların yakıştırılmaya başladığını ifade etmiştir. Bu durum, “geriye dönük okuma” kavramını akla getirmektedir. Buna göre, etiketlenmiş kişinin durumu, mevcut damga etrafında yeniden değerlendirilir ve geriye dönük okuma adı verilen süreç yaşanır (Siegel, 2011). Becker’e göre, suçlu olarak etiketlenme sonucu mevcut toplumsal

konumundan düşürülüp yeni bir statüye yerleştirilen kişiler, belli koşullarda sapan eylemlerde bulunan kişi yerine bireysel özelliklerinden bağımsız tanımlanarak her yönden sapkınmiş gibi değerlendirilir. Dolayısıyla insanlar, suçlu davranış sonucunda etiketlenenlerin, etiketin çağrıştırdığı olumsuz stereotiplerden dolayı ahlaklı ve kurallara uyan biri olarak davranmayacaklarını varsaymaktadır (Becker, 2017).

Sosyal Tepkilerin Sosyopsikolojik Etkileri ve Suç Tekrarı

Cezai mahkumiyetin ötesine geçecek sorunlardan biri olan damgalanma ve dışlanma durumu, bireyin suç işlemeden önceki yaşantısına geri dönmesini güçleştirmekte ve bireyleri sosyal ve psikolojik açıdan olumsuz etkileyebilmektedir. Böylesi bir deneyimi yaşamış olan bireylerde bilhassa suç tekrarı olasılığı yüksek olarak görülebilmektedir. Nitekim cezalandırma müeyyideleri, suçtan caydırma amacını taşıırken ve toplumun güvenliğini gözetirken, diğer taraftan kişilerin suçlu olarak belgelendirilmesi ceza adalet sisteminin bozuk işlevi olarak görülebilecek suçta tekerrüre neden olabilmektedir. Resmi damgalama, kişilere karşı olumsuz algıların oluşması ve kalıp yargıların devreye girmesine neden olmaktadır.

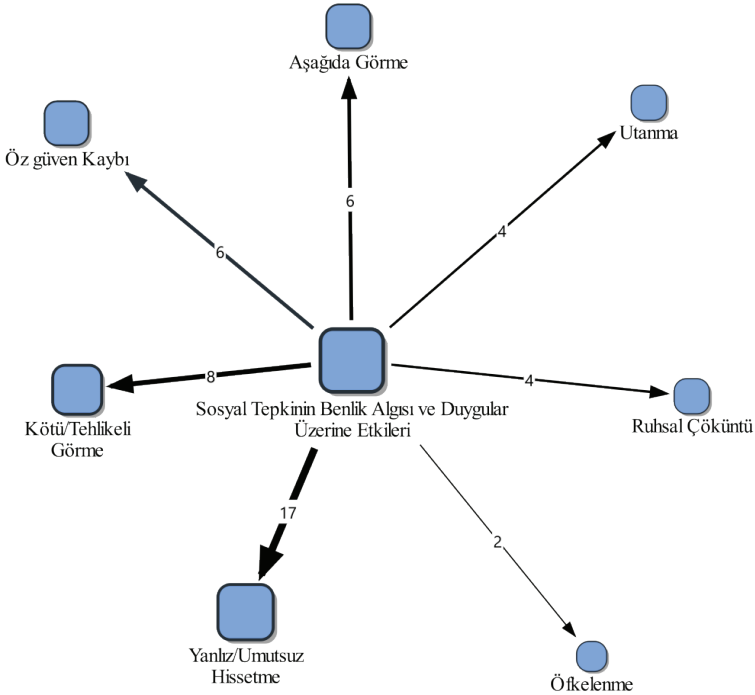
Suçluluk, ne yazık ki kanuni yaptırımlar sonucu damgalama ve hissettirilen dışlanmışlık duygularıyla pekiştirilmektedir. Ampirik kanıtlar, damgalamanın ve dışlanmanın sosyal, psikolojik ve ekonomik olarak birçok açıdan ciddi boyutta sorunlar yaşanmasına yol açtığı (Aydoğan, 2018; Demirci, 2021; Gençtürk, 2019; Karakartal, 2018; Timurturk ve diğerleri, 2017) ve tekrar suça yönelmede etkili olduğu görüşünü desteklemektedir (Ahmed, Ahmad, 2015; Bernburg, 2009; Bilgiç, 2012; Dağdelen, 2017; Frankel, DePoy, 2024; Kaya, İnan, 2020; LeBel, 2012; Özata, 2016; Quinn-Hogan, 2021). Mevcut araştırmanın bulguları ele alındığında, damgalanma ve dışlanma gibi ciddi tepkilere maruz kalan bireylerin duygusal ve davranışsal açıdan negatif etkilendiği ve kendilik algılarında değişimlerin meydana geldiği görülmüştür. Katılımcıların anlatılarına dayanarak karşılaşılan sosyal tepkilerin, bireylerin öz kimlikleri, duyguları ve davranışları üzerine etkileri ve sonuçları iki alt tema altında sınıflandırılmıştır:

- Damgalanma ve dışlanmanın duygular ve kendilik algısı üzerine etkisi
- Damgalanma ve dışlanmanın davranış üzerine etkileri

Damgalanma ve Dışlanmanın Duygular ve Kendilik Algısı Üzerine Etkisi

Damgalanma, genellikle sosyal dışlanmanın öncülü olarak görünmektedir. Yapılan araştırmalarda, damgalanmanın dışlanma ile birleştiği durumların, bireylerin kendini kontrol etme ve ruh sağlığı üzerinde olumsuz sonuçlara yol açabileceği

bulunmuştur (Baffour ve diğerleri, 2020; Turney ve diğerleri). Ayrıca hapsedilme sonrası damgalanmanın öz güven kaybı ve utanma duygularına neden olduğu ve bunun da kendilerini damgalayıcı tutum benimsemelerine ve değersiz hissetmelerine yol açtığı belirtilmektedir (Chui, Cheng, 2013). Bu bağlamda katılımcıların damgalanmaya karşı verdikleri duygusal tepkileri anlamak için onlara damgalanma deneyiminin kendilerini nasıl hissettirdiği (Örn. utanma, öz güvensiz, üzgün, yalnız, umutsuz, depresif) ve benlik imajını nasıl etkilediği sorulmuştur.

Şekil 2: Sosyal Tepkilerin Benlik Algısı ve Duygular Üzerine Etkisi

Katılımcıların ifadelerinden ortaya çıkan alt temalar, frekans yoğunluklarına göre yalnız ve umutsuz hissetme, kendisini kötü/tehlikeli görme, öz güven kaybı yaşama, kendini diğerlerinden aşağıda görme, utanma, ruhsal çöküntü ve öfkelenme olarak sıralanmıştır. Katılımcıların yaşadığı duygularla ilgili ifadeleri aşağıı yer almaktadır:

Psikolojik olarak yoruldum, yıprattı. Kendimi kötü, başarısız hissediyorum". (DS/E6)

"Eskiden çok fazla öz güvenim vardı. Şu an öz güven kaybım var. Bunu yansıtmamaya çalışıyorum ama. (DS/K3)

Sosyal damgalama, toplum tarafından bireyin belirli bir statü temelinde aşağılayıcı

bir tavrıyla damgalanması ve lekelenmesi durumudur (Ahmed, Ahmad, 2015). Toplum içinde suçluyu aşağılama ve küçük düşürücü davranışlarda bulunma, kişinin öz saygısı ve kendilik algısı üzerinde önemli bir etkiye sahip olabilmektedir. Bazı katılımcıların toplumun bakışı ve yaşadığı olumsuz deneyimler sonucu, kendilerini kötülerin gözünden görmeye başladıkları, diğer insanlardan daha aşağıda ve değersiz hissettiği veya kusurlu/eksik hissine kapıldığı görülmüştür:

Kendimi diğerlerinden alçakta, düşükte hissettim, kusurlu gibi görmeye başladım. Kimse bir şey demese bile onlardan düşük seviyede hissettim. Ortamlarda bir şey söylemeye hakkım yok gibi görüyordum, alçakta. (DS/E11)

Damgalama, bireyin değer duygusunu azaltarak topluma yeniden entegrasyonunu zorlaştırır, sosyal mesafeye ve toplumsal rollerde sınırlamaya yol açabilir ve böylece kişiyi mücadele etme konusunda güçsüz hale getirebilir (Sinko ve diğerleri, 2020). Daha ötesi, damgalanan bireyler toplumsal kimliklerine ve durumlarına ilişkin değersizleştirilmeyi içselleştirebilir ve bu da düşük öz saygıya/öz değerliliğe yol açabilir (Bernburg, 2009). Bazı katılımcıların yaşadıkları olumsuz deneyimler sonucunda; kendileri hakkında negatif değerlendirmelerde buldukları, kendilerine yönelik olumsuz değerlendirmeleri içselleştirdikleri, kendilerini damgalama eğiliminde oldukları, kendilerini kötü, güvenilir veya tehlikeli olarak gördükleri ortaya çıkmıştır. Katılımcıların ifadeleri şu şekildedir:

Beynimden vurulmuşu döndüm. İşe yaramaz, tehlikeli, güvenilir biri olarak gördüm. Tabii öyle görüyorum. Hala öyle görüyorum. (DS/E14)

Damgalama teorisyenlerinden Lemert (1951) ve Becker (2017) suçlu olarak etiketlenmenin, kişinin damgalayıcı tutumları içselleştirmesine ve sapkın bir kimliği benimsemesine yol açabileceğini ileri sürmektedir. Bu bağlamda katılımcıların ifadeleri, toplumun suçlular hakkındaki tehlikelilikle ilgili görüşleri de dahil, suçlulara karşı damgalayıcı ve ayrıştırıcı muamelelerinden önemli ölçüde etkilenildiğini göstermektedir. Bu durum, Cooley'in, başkalarının hakkımızdaki değerlendirmelerinden yansıyan bilgiye göre kendimize ilişkin benimsediğimiz imge ve hissettiğimiz duygular anlamına gelen ayna benlik kavramı (Wallace, Wolf, 2018) çerçevesinde değerlendirildiğinde, katılımcılar tarafından toplumun kendilerine ilişkin bakış açısı ve değerlendirmeleri üzerinden bir benlik tanımlaması yapıldığını göstermektedir. Literatüre bakıldığında, katılımcıların yaşadıkları olumsuz deneyimlerin, hissettikleri duygular ve kendilik algısı üzerindeki etkilerine ilişkin değerlendirmelerinin, yapılan araştırmaların sonuçları ile paralellik gösterdiği görülmektedir (Baffour ve diğerleri, 2020; Dağdelen, 2017; Turney ve diğerleri, 2013; Chui, Cheng, 2013; Mak ve Cheung, 2010).

Bu çalışmalardan birini gerçekleştiren Mak ve Cheung (2010), Hong Kong'daki suçlular üzerine yaptıkları çalışmada, damgalanmış bireylerin olumsuz inanç ve stereotipleri içselleştirmeleri nedeniyle kendini damgaladıklarını bulmuşlardır. Kendini damgalamanın oluşumunu ise kendini damgalayan bilişler (kendilerinin diğerlerinden daha az yetkin ve daha az değerli olduğu algısı), kendini damgalayan duygulanım (utanma, umutsuzluk veya öfke gibi duygusal tepkiler) ve kendini damgalayan davranışlar (kendini aşağılama ve sosyal etkileşimden kaçınma) olarak birbirine paralel üç bileşeni kullanarak kavramsallaştırmıştır (Mak, Cheung, 2010). Bu kavramsallaştırma bağlamında değerlendirildiğinde, araştırma bulgularında katılımcıların kendini değersiz ve diğerlerinden aşağıda hissettikleri, utanma ve öfke duygularına kapıldıkları ve aşağıda değinileceği üzere sosyal ilişkilerden kaçındıklarının açıkça ortaya çıkması, önemli ölçüde kendini damgalamanın varlığına işaret etmektedir. Zira bulgularda, cezalandırmanın ve toplumsal yaptırımların öfke ve kızgınlık duygularına yol açtığı ortaya çıkmıştır. Katılımcıların bazıları, gördükleri olumsuz muameleler ve tepkiler karşısında öfkelenediklerini, intikam alma duygusuna kapıldıklarını ifade etmişlerdir:

Evet, ona yaklaşmayın, bu kötü falan diye arkamdan konuşuluyordu. Bunları duydum, uzak durun, zaten tehlikeli falan. Bu beni öfkelen diriyordu. Kendimi anlatmaya çalışsam da anlatamıyordum. (DS/E10)

“DS/E13” kod adlı bir katılımcı da karşılaştığı olumsuz tepkiler ve söylemler neticesinde kendisini dışlayanlardan intikam almak istediğini, acımasız ve saldırgan bir kişiye dönüştüğü ifade etmiştir. Damgalanmaya maruz kalmanın tekrar suç işleme riskini artırdığı varsayılmaktadır. Etiketleme teorisyenlerinden Braithwaite'e (2006) göre cezalandırma (resmi etiketleme), genellikle utanç ve mahcubiyet oluşturarak ıslah etmekten ziyade öfkeye ve tekrar suça yönelmeye neden olmaktadır. Lemert'e göre (1951) ise toplumsal tepkiler, kişide öfke, düşmanlık ve kızgınlık duygularını tetikleyerek suçlu davranışın şiddetlenmesine yol açmaktadır. Katılımcı ifadelerinde görüldüğü üzere, karşılaşılan muameleler ve tepkiler sonucunda hissedilen öfke ve intikam alma arzusuna kapılma, bireylerin karşıt tepki olarak yeniden suç işlemeye yönelme riskini artıran bir faktör olarak görülmektedir.

Öte yandan damgalanma deneyiminin geleceğe dair umutsuzluğa kapılma, yalnız ve desteksiz hissetme gibi duygusal durumlara yol açtığı görülmektedir (Dağdelen, 2017; Karakartal, 2018; Kaya, İnan, 2020). Damgalanma olayları, dışlanma ve ayrımcılıkla birleştiğinde, kişilerin umutsuzluk duygusuna kapılmasında etkili olabilmektedir (Baffour ve diğerleri, 2020). Nitekim katılımcılar arasında en çok ifade edilen duygular; yalnız, umutsuz ve çaresiz hissetme olmuştur. Buna ilişkin katılımcı ifadeleri şu şekildedir:

Her gün ve yıllardır hissediyorum (yalnız, umutsuz ve çaresiz hissettiğinden bahsediyorum). Hem ailem hem de iş hayatımı istediğim seviyeye getiremedim. Düzenli işim olsa yeterdi. Hayallerim olmadı zaten. (DS/E13)

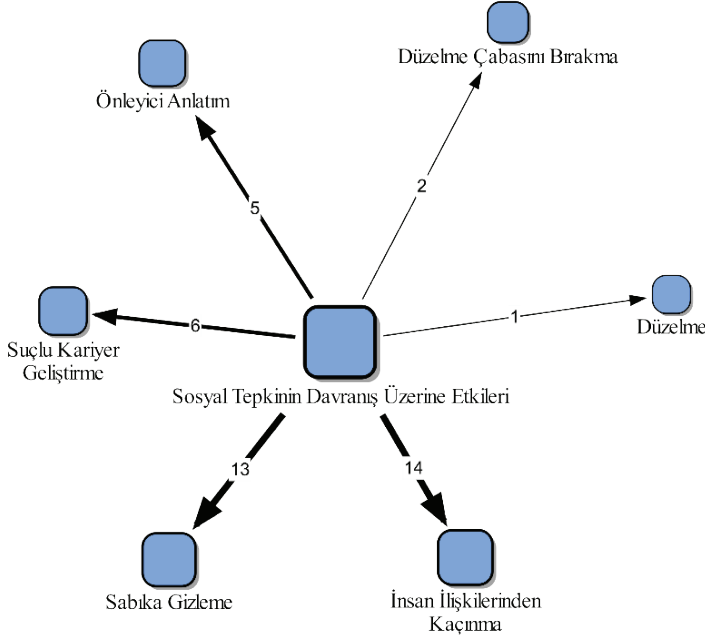
Bir katılımcı ise yaşadığı damgalanma ve dışlanma deneyiminin intiharı düşünmesine neden olduğunu ve bu damgalardan kurtulmak istediğini ifade etmiştir:

Cezaevine girdiğimde kendimi asmayı düşündüm ama kabullenmiş olurum diye yapmadım. Şu an Karaman'da dışlanma, damgalanma, ağır ithamlar zorluyor. İntiharı düşünüyorum. (DS/K3)

Cezaevi sonrası damgalanma sosyoekonomik ayrımcılığa yol açarak kişilerin ciddi bir duygusal sorun ve stres yaşamalarına neden olmaktadır (Turney ve diğerleri., 2013). Bu gibi durumlarla başa çıkma mekanizması olarak insanlar, intihara ya da yasa dışı maddelere başvurabilmektedir. Baffour ve arkadaşlarının (2020) yaptığı araştırmada, damgalanmaya ve aşağılayıcı muamelelere maruz kalmanın ve bunun sonuçlarının ruhsal sağlığı olumsuz etkilediği, kişileri madde bağımlılığına ve intihar düşüncesine yönelttiği bulunmuştur. Bu bağlamda deneyimlenen ayrımcılık, umutsuzluk, utanç, üzüntü, değersizlik duygularının bireylerin intiharı düşünmesine yol açabildiği belirtilebilir.

Damgalanma ve Dışlanmanın Davranış Üzerine Etkileri

Eski hükümlülerin toplum tarafından damgalandığı ve ayrımcılığa uğradığı, araştırmalarla desteklenen ve büyük çapta kabul gören bir görüştür. Bu çalışmanın sonuçlarında da görüldüğü üzere, katılımcıların suç nedeniyle ekonomik, sosyal ve aile hayatında önemli bir damgalanma yaşadıklarına şüphe yoktur. Damgalanmanın ise birey açısından bir takım duygusal ve davranışsal sonuçları olduğu tartışılmaktadır. Link ve arkadaşlarına göre, damgalanan kişiler genellikle başkalarının kendilerine değersizleştirici, ayrıştırıcı ve dışlayıcı biçimde davranmasını bekleyebilir ve bu yüzden damgalanma yaşayacaklarını tahmin ettikleri durumlardan ve etkileşimlerden kaçınabilir (Link ve diğerleri, 1989). Bu araştırmada, genel olarak sosyal tepkilerin özeldi ise damgalanmanın davranışlar üzerine etkisi incelenmiş ve ortaya çıkan bulgular altı alt tema altında sınıflandırılmıştır. Bu sınıflandırma biçimi, katılımcıların suç sonrası yaşadıkları olumsuz tepkilere karşı geliştirdiği ve gösterdiği davranışlara göre sıralanmış ve frekans yoğunlukları ile birlikte aşağıdaki modelde gösterilmiştir.

Şekil 3: Sosyal Tepkilerin Davranış Üzerine Etkileri

Şekil 3'e bakıldığında katılımcıların en çok insan ilişkilerinden kaçınma davranışında buldukları görülmektedir. Katılımcılar, damgalanmanın veya dışlanmanın sonuçlarından kaçındığı için sosyal etkileşimini sınırlandırmayı tercih ettiklerini belirtmişlerdir. Konuyla ilgili katılımcı ifadeleri şöyledir:

Bana bakış açısının değiştiğini hissettim. Kendim de insanlardan uzaklaştım. Kendini kenara çekiyorsun, benimle muhatap olmak istemezler diye düşünüyorsun. Ev tutmaya kendim gidemedim, evi vermezler diye. Eşimi gönderdim, adam belki beni tanır da vermez diye düşündüm. (DS/E6)

Sinko'nun (2020) yaptığı araştırmaya göre damgalanma, değersiz hissetmeye neden olarak sosyal entegrasyonu zorlaştırmakta ve sosyal mesafeye, ilişkilerden kaçınmaya yol açmaktadır. Bu bulguyu destekler nitelikte başka bir katılımcı, yaşadıkları damgalanma deneyimi sonucu sosyal tepkiyle karşılaşmaktan ve dışlanmaktan korktuğu için yeni insanlarla tanışmaktan ve iletişim kurmaktan kaçındığını ifade etmiştir:

Evet, eskiler yetiyor, yeni bir insan tanımak istemiyorum. Tekrar dışlanmak zor. (DS/E9)

Bunların yanı sıra sabıkalı bireyler, insanların onlara verecekleri tepkilerden çekindikleri, kendilerini geçmişleri yüzünden lekelenmiş gördükleri ve işverenlerin ön yargı göstereceklerine inandıkları için toplumsal bütünleşmenin önemli bir unsuru olan çalışma hayatına dahil olma çabası göstermekten vazgeçebilmektedir. Çünkü algılanan damgalanma, hapsedilmiş kişilere güvenilmeyeceğine dair inançlara yol açarak sabıkalı birini kimsenin işe almayacağı yönündeki düşünceleri beslemektedir (Sinko ve diğerleri, 2020). Bundan dolayı katılımcıların, işverenler tarafından damgalanmayı bekledikleri ve bu nedenle iş fırsatları elde etme konusunda dezavantajlı ya da başarısız olacaklarını düşünerek iş arama girişiminde bulunmadıkları ortaya çıkmıştır:

Çok fazla yaşadım. Sabıka kaydı vermeye utanıyorum. Beni damgalarlar, suçlu, sabıkalı derler diye girmek istemedim, işe girmedim. Sabıkayı görseler kesinlikle almayacaklardı. Yoksa konuşmuştuk, işe alacaklardı. Ama kimse dinlemek istemiyor. Sabıka kaydım olduğu için alınmayacağımı biliyordum. Başvurmadım, kendime yakıştıramadım. Utanıyorum hakkımda söyleneceklerden. (DS/K2)

Bu bulgu, değiştirilmiş etiketleme teorisinin argümanları arasında yer alan ve suçlu bireylerin başkaları tarafından ayrımcılığa uğrama beklentisini ifade eden, “beklenen damgalanma” kavramı ile açıklanabilir. Beklenen damgalanma, olumsuz bir niteliğe sahip bireylerin, olumsuz tepkilere, damgalanmaya ve ayrımcılığa uğrayacağı beklentisi olarak tanımlanmaktadır (Moore ve diğerleri, 2016). Bununla birlikte araştırma bulgularına bakıldığında, beklenen ve deneyimlenen damgalanma nedeniyle insan ilişkilerinden kaçınma ve işe başvurmama davranışı, değiştirilmiş etiketleme yaklaşımının damgalama yönetimi stratejileri olarak adlandırdığı “geri çekilme” davranışını ile oldukça ilişkilidir. Değiştirilmiş etiketleme teorisine göre, damgalanmış kimliklere sahip bireyler, benzer deneyimlerden ve damgalanmanın etkilerinden kaçınmak için sosyal faaliyetlerden ve karşılaşmalardan geri çekilebilmektedir. Damgalanma, insanların kendileri hakkındaki değerlendirmelerini ve algıları etkilemesinin yanında toplumun üyeleri tarafından görecekleri muamelelere dair beklentilerini de önemli derecede etkilemektedir (Link ve diğerleri, 1989). Nitekim katılımcıların, işverenlerin kendilerine karşı sergileyecekleri tutum ve davranışlarını tahmin ettikleri, ayrımcılığa uğrayacakları ve olumsuz bir geri bildirim alacakları beklentisi içerisinde oldukları için iş bulma girişiminde bulunmadıkları yani sosyal olarak geri çekildikleri görülmektedir. Dahası katılımcıların, damgalanmaya tepki olarak sosyal yaşamdan izole olması ve üretken davranışlardan çekilmesi, değiştirilmiş etiketleme teorisini suçlular üzerinde test eden araştırmaların elde ettiği sonuçlarla tutarlıdır (Frankel, DePoy, 2024; Mingus, Burchfield, 2012; Park, Tietjen, 2021; Winnick, Bodkin, 2008). Dolayısıyla Moore ve arkadaşlarının (2016) ortaya koyduğu

gibi, kişisel olarak ayrımcılığa uğrama beklentisi veya öngörülen damgalanma, bireylerin toplum içinde faaliyet gösterme becerisini, toplumsal işlevselliğini ve daha genel olarak topluma uyumunu olumsuz etkilemektedir.

Sosyal geri çekilmenin yanı sıra geçmişini ve sabıkalı olduğunu saklamaya karşılık gelen “gizlilik” ve geçmişi hakkında şeffaf olmayı işaret eden “önleyici anlatım” davranış stratejisi de çalışmanın sonuçlarında ortaya çıkmıştır. Öyle ki katılımcıların birçoğu damgalanma ve dışlanmaktan kaçınmak, sosyal ve özel hayatındaki ilişkileri korumak ve iş hayatında yaşadıkları sorunları yönetmek için suçlu statülerini maskeleyi ve sabıkasını gizlemeyi tercih ettiklerini ifade etmiştir:

Söylemiyorum, tabii saklıyorum. Kim olduğumu söylemiyorum yeni tanıştığım insanlara, toplum tarafından dışlanmaktan korktuğumdan dolayı söylemiyorum. (DS/K3)

Bazı katılımcılar, literatürle uyumlu olarak, insanların onları nasıl karşılayacakları konusunda endişelendikleri için sabıka geçmişini açıklamama kararı alırken (Aydoğan, 2018; Dağdelen, 2017; Timurturk, 2017), bazıları bunun işe yaramadığını, sonradan bir şekilde hapsedilme geçmişinin öğrenilmesi sonucu iş hayatının sonlandırıldığını veya sosyal ilişkilerinin bozulduğunu düşünmektedir. Bu kişiler, geçmişini tanıştığı yeni kişilere anlatarak olası damgalanma veya dışlanma durumuna karşın önleyici anlatıma başvuranlardır. Damgalanma olasılığına karşı önleyici anlatımı tercih eden bir katılımcının ifadeleri şöyledir:

Hayır, saklamıyorum. Sonrasında ortaya çıkacak nasılsa, beni böyle kabul etsinler, umutlarım kırılmasın diye. (DS/E13)

Katılımcıların damgalanmaya karşı geliştirdikleri davranışlara ilişkin bulgulardan hareketle, araştırma sonuçlarının, değiştirilmiş etiketleme teorisinin varsayımlarını destekler nitelikte olduğu söylenebilir. Zira bu çalışmada, katılımcıların sosyal yaşamlarında mevcut durumlarını yönetmenin ve sosyal ilişkilerinde reddedilmeyi veya iş gücü piyasasından dışlanmayı azaltmanın bir yöntemi olarak geri çekilme (14), gizlilik (13) ve/veya daha az tercih edildiği görülen önleyici anlatım (5) stratejilerine başvurdukları belirgin bir şekilde ortaya çıkmıştır.

Tüm bu davranışların ötesinde belki de en önemlisi, hapsedilmenin ve yaşanan olumsuz deneyimlerin bireylerin yaşamında ve benliğinde oluşturduğu yıkım ve tahribatın tekrar suç işleminde etkili olup olmadığıdır. Bu çalışmada bu sorunun cevabı aranmış ve ortaya çıkan bulgulara göre katılımcıların öncelikle topluma içermeyi engelleyen faktörlerden, damgalanma ve dışlanmanın kişinin tekrar suça yönelme olasılığını arttırdığı, böylece suçluluğun şiddetlenmesine sebep olduğu

kanaatinde oldukları görülmüştür. Damgalanma ve dışlanmanın özellikle suçlu çevreden kopamama ve yasa dışı faaliyetleri sürdürme noktasında önemli etkileri olduğu gözlemlenmiştir:

Daha kötüye gitti hayatım. Arkadaş çevremle iyice vakit geçirmeye başladım. Ortak suçlar işledik. Ailem sahip çıkmadı. Düzeltme şansım olmadı, elimden tutan olmadı, herkes kendi derdindeydi. Ne zaman tahliye olursam o zaman o günü beklediler sadece, başka bir şey yok. (üzgün ve sitemkardı). (DS/E3)

Bernburg ve arkadaşları (2006), çocuk yaşlarda suça karışarak resmi olarak etiketlenenlerin, daha sonraki dönemde sapkın gruplara dahil olma ihtimalinin akranlarına göre önemli ölçüde daha yüksek olduğunu ve suçlu gruplara katılımın ciddi suçlara karışmayı artıran süreçleri tetiklediğini bulmuşlardır. Araştırma bulgularında da katılımcıların yaklaşık yarısının ilk suç işleme yaşlarının genellikle ergenlik ve gençlik¹ dönemlerine denk geldiği (12-24 yaş) ve suçluluğun sürdürülmesinde sosyal çevre ve akran etkisinin belirgin olduğu gözlemlenmiştir. Ancak damgalama teorisinin iddialarının aksine, katılımcıların ilk suçlarını genellikle suçlu çevreyle tanışması sonucu işlediği ve deneyimlenen damgalanmanın daha çok bu kişilerle temasın artmasına neden olduğu görülmüştür.

Bununla birlikte damgalanmanın, daha sonraki iş ve istihdam şansı elde etme üzerinde kısıtlayıcı bir etkiye sahip olduğu görülmüştür. Zira birçok katılımcının damgalanma ve dışlanma nedeniyle iş gücü piyasasına dahil olamamalarının, onları yasa dışı işlere başvurmak zorunda bırakacağına ve bu nedenle tekrar suç işlemenin başlıca sebebinin işsizlik olduğuna dair ifadeleri bu durumu açıkça göstermektedir:

Kesinlikle bu korkunç bir şey. İnanın suç işlemeye meyilli olan, suç işlemeye devam eder bu koşullarda. Sen bana hükümlü diye iş vermezsen ben gider yasa dışı iş yaparım, ne yapacağım. (DS/K2)

Sampson ve Laub (1997), damgalamayla tetiklenen dışlayıcı süreçleri vurgularken etiketlenmenin, eğitimsel kazanımın ve istihdam şansının azalmasına yol açtığını ve bu tür koşulların yetişkinleri topluma bağlayan sosyal ve kurumsal bağları zayıflatarak suç ve sapkınlığın gelişimi üzerinde uzun vadeli bir etkisi olabileceğini savunmaktadırlar. Bu görüşü destekleyen sonuçlara ulaşan Funk'un (2004) araştırmasına göre damgalanma, eski hükümlüleri işsizliğe ve düşük ücretlerde çalışmaya mahkum ederek yeniden suç işleme eğiliminin artmasına ve yasa dışı faaliyetlerin cazip hale

1 Dünya Sağlık Örgütü (WHO), ergenlik dönemini 10-19 yaş arası, gençlik dönemini ise 15-24 yaş arası olarak tanımlamaktadır (WHO, 2024).

gelmesine yol açmaktadır. Bu sonuçlarla paralel olarak sabıka kaydı nedeniyle uzun süre iş bulamadığını ve denetimli serbestlik kapsamında yapılan bir proje sayesinde istihdam edildiğini ifade eden bir katılımcı, eski hükümlülerin iş sahibi olmasının kritik önemine vurgu yaparak işsizliğin suç tekrarına düşülmesinde önemli bir etkisi olduğunu belirtmiştir:

Bu işe girmeden 7-8 ay iş problemi yaşadım. Denetimli serbestlik hayatıma dokundu. Ailemi geçindiriyorum. Yasa dışı işler yapmak zorunda kalmıyorum. İşsiz kalmaya devam etseydim bir yerde patlak verirdi. Her şeyi yapabiliyordum, adam bile öldürebiliyordum. Uyuşturucu satarsın, zorbalık yapanlara takılır yaparsın. Beni sıkıntının içinden kopardı, kendi işimi yapıyorum, kimseye minnet etmiyorum. (EH5)

Bu bulgu, birincil sapkınlığa verilen tepkilerin ikincil sapkınlık biçiminde, sonraki suçları teşvik eden işsizlik ve topluma dahil olamama gibi uyum sorunları oluşturabileceğine dair etiketleme teorisinin (Lemert, 1951; Becker, 2017) varsayımlarını desteklemektedir. Bunun yanı sıra toplumsal yaşama geri dönüş yaptıktan sonra karşılaşılan sosyal tepkilerin, bireyler üzerinde duygusal ve davranışsal açıdan olumsuz etki oluşturduğu araştırma sonuçlarında belirgin bir şekilde ortaya çıkmıştır. Yaşadığı damgalanma sonucunda kişiler, kendisi hakkındaki olumsuz etiketleri ve algıları değiştiremeyeceğine inanabilmektedir. Böylesi bir durum ise kişinin yaşam biçimini ve davranışlarını değiştirme çabası göstermekten ziyade kendisini damgalanmış bir grubun üyesi olarak kabullenmesine ve tekrar suç işlemesine yol açabilmektedir:

Evet, ben bu damgalardan kurtulamam diye hissediyorum. Herkes birbirine benden bahsediyor çünkü. O yüzden düzelsem de hakkımdaki düşünceler düzelmeyecek diye kendimi düzeltmeye çabalamıyorum. (DS/E10)

Öte yandan maruz kalınan sosyal tepkiler sonucu yaşanan umutsuzluk, ruhsal çöküntü hali, öz güven kaybı, kendini diğer insanlardan aşağıda/kusurlu görme gibi durumlar, bireylerin olumlu davranış geliştirmeye yönelik motivasyonlarını bozabilmektedir. Bununla birlikte bulgularda ortaya çıkan kendini damgalama davranışı, suçlu kimliğin benimsenmesine ve suçlu eylemlerin sürdürülmesine neden olabilmektedir. Çünkü karşılaşılan tepkiler sonucu hissedilen duygular, geliştirilen olumsuz benlik algısı ve içselleştirilen damgalanma, dolaylı olarak bireylerin hatalı davranışlarından vazgeçmek, yasalara saygılı ve üretken bir birey olmak için çaba göstermesini engelleyebilmektedir. Nitekim tüm bu bulgular ışığında, Becker'in (2017) etiketleme süreci tarafından tetiklenen bir davranış yönelimi olarak kavramsallaştırdığı "sapkın kariyer"e benzer şekilde damgalanmanın, duygusal ve davranışsal değişimlere yol açarak ve prososyal kaynakları ve faaliyetleri azaltarak,

yeniden suç işleme üzerinde olumlu bir etki oluşturduğunu söylemek mümkündür.

Her ne kadar araştırmalar, damgalanmanın çoğunlukla birey açısından olumsuz sonuçlar doğurduğunu ortaya koymuş olsa da bu durumun herkes için geçerli olmadığı söylenebilir. Yaygın görüşlere karşın bir katılımcı, cezaevi sonrası yaşadığı olumsuz tepkilere karşın olumlu davranış değişikliği yaptığını ve hayatını düzene sokmak için çaba gösterdiğini ifade etmiştir:

Düzelmemen neden oldu bu yaşadıklarım, U dönüşü yaptım resmen. Akrabalarımın biri senden nefret ediyordum, görünce yolumu değiştiriyordum dedi. Şimdi kendini düzelttiğin için, hal ve hareketlerin düzgün olduğu için seviyorum dedi. Ben bunların farkında değildim yani. (EH6)

McGrath (2014) tarafından, hüküm giymiş 394 genç üzerinde yapılan araştırmada, damgalanmanın genç erkekler için değil, genç kadınlar için yeniden suç işlemenin önemli bir göstergesi olduğu ortaya çıkmıştır. Bu bulgular ışığında, tüm suçluların toplumun tepkisine ve utandırma girişimine aynı şekilde tepki vermediklerini, gerek damgalanma teorisinin gerekse de değiştirilmiş etiketleme teorisinin ileri sürdüğü, sosyal tepkilerin bireylerin suç işlemede ısrarcı olmasına veya uyumsuz davranış geliştirmesine yol açabileceğine dair görüşlerinin geçerli olmadığı durumların söz konusu olduğunu söylemek mümkündür.

Sonuç

Fenomenolojik yaklaşımın benimsendiği bu çalışmada, katılımcıların ifadelerinin altında yatan anlamlar, fenomene dair algıları ve yorumlamaları derinlemesine incelenmiştir. Araştırma, öncelikle sosyal tepkilerin görünümünü, damgalanmanın doğasını ve damgalanma biçimlerini ortaya koymuştur. Ayrıca damgalanma deneyimlerine ve bunun gündelik yaşam üzerindeki sonuçlarına ve sosyopsikolojik etkilerine dair derin bir kavrayış sağlamaya çalışmıştır. Saha bulgularında, katılımcıların tamamının damgalanma ve dışlanma başta olmak üzere çeşitli sosyal tepkilere maruz kaldığı görülmüştür. Bu durum, kişilerin hayatında sosyal açıdan statü kaybı, aile ilişkilerinin bozulması, suç yakıştırılma, ekonomik açıdan ise işsizlik ve maddi yoksunluk gibi sorunlara yol açmıştır. Bunun yanı sıra sosyal tepkilerin, bireylerin duyguları, benlik algısı ve davranışları üzerinde önemli etkileri olduğu ortaya çıkmıştır. Damgalama teorisinin ileri sürdüğü görüşlerle ve literatürle uyumlu olarak (Chui, Cheng, 2013; Dağdelen, 2017; Mak, Cheung, 2010; Sinko ve diğerleri, 2020) toplumun suçluya bakış açısının, bireye ayna tutarak benlik algısında olumsuz değişime ve kendini damgalamaya yol açtığı ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla katılımcıların toplumsal ilişkiler ve etkileşimler sırasında karşılaştıkları tepkilerin,

onlarda iz bıraktığı, onların umutsuzluğa kapılmasına ve yasalara saygılı bir birey olma çabasından vazgeçmesine neden olduğu görülmüştür. Damgalanma nedeniyle suçtan uzak kalmalarını sağlayacak sosyal ve ekonomik destekten yoksun kalan ve böylece yeni olumlu kimlik oluşturma ve topluma dahil olma konusunda başarısız olan bireylerin, gayrimeşru kaynaklardan destek arama eğiliminde olduğu ve kabul gördüğü suçlu çevreyle teması kesmediği dikkat çekmektedir. Bu tür durumların, tekrarlı suç davranışına büyük ölçüde katkıda bulunduğu söylenebilir. Nitekim çalışma boyunca tartıştığımız damgalama teorisi ve değiştirilmiş etiketleme yaklaşımının ileri sürdüğü görüşlerle tutarlı olarak araştırma sonuçları, suçluluğun ve resmi yaptırımların yol açtığı damgalanmanın, gelecekteki suçların oluşumunu doğrudan ya da dolaylı olarak etkilediğini ve suç tekrarının belirleyicilerinden biri olduğunu göstermektedir (Ahmed, Ahmad, 2015; Dağdelen, 2017; McGrath, 2014; LeBel, 2012).

Bunlara ek olarak araştırma kapsamında elde edilen özgün ve önemli bulgulardan biri, Türkiye’de ilk kez suçlular üzerinden tartışılan değiştirilmiş etiketleme teorisinin iddialarını doğrular nitelikteki sonuçlardır. Araştırma bulguları, bireylerin başkaları tarafından damgalanmayı beklediklerini ve bu yüzden insan ilişkilerinden ve yaşamsal faaliyetlerden geri çekildiklerini göstermektedir. Katılımcıların, damgalı kimlikleri ile yaşamlarını sürdürmek için sosyal yaşamdan geri çekilme, sabıka gizleme ve önleyici anlatım şeklinde damgalama yönetimi stratejileri geliştirdikleri görülmüştür. Bu bulgular, değiştirilmiş etiketleme teorisinin varsayımlarını doğrulamanın yanı sıra bu teoriyi suçlular üzerinde test eden ve suçluların durumlarını yönetmek için çeşitli damgalama yönetimi stratejisi kullandığını ortaya koyan araştırmaların sonuçlarıyla tutarlıdır (Frankel, DePoy, 2024; Mingus, Burchfield, 2012; Park, Tietjen, 2021; Ray, Dollar, 2014; Van Der Hell, 2021; Winnick, Bodkin, 2008). Yapılan araştırmalarda, eski hükümlüler tarafından en çok başvurulan damgalama yönetimi stratejileri değişiklik gösterirken bu araştırmada, geri çekilme ve gizlilik stratejisi en fazla kullanılan davranış stratejisi olarak bulunmuştur. Bu davranış tercihlerinin, toplumsal değer sistemlerine ve sosyal bağlama göre değiştiği belirtilebilir.

Öte yandan araştırma bulguları, ihtiyaç duyulan politika ve uygulamalar hakkında içgörüler kazandırmıştır. Hapsedilme sonrası toplumsal yaşama yeniden giriş sürecinde hükümlülerin karşılaştıkları sosyal tepkiler, hayatlarını idame ettirme noktasında güçlük yaşamalarına neden olmaktadır. Özellikle sabıka kaydı nedeniyle iş gücü piyasasından dışlanma ve iş fırsatlarından men edilme, bireyleri psikolojik olarak derinden etkilemektedir. Sosyal içerilmenin başarısız olması durumunda ise uygulanan cezai yaptırımların caydırıcılık ve ıslah etme potansiyeli istenilen seviyenin altında kalmaktadır. Dolayısıyla katılımcıların özellikle istihdam ile ilgili süregelen ve çözüme ulaşmasını bekledikleri zorlukları dile getirmelerinden hareketle,

eski hükümlü istihdamına yönelik uygulamalarda inovasyonun gerekli olduğu görülmektedir. Sosyal içirme bağlamında suçluların topluma katılımının önündeki engellerin kaldırılması, maddi destek ve istihdam programlarının geliştirilmesine ağırlık verilmesi, suçta tekerrür etmenin önüne geçme noktasında gereklidir. Eski hükümlülerin istihdam engelini aşmalarına yardımcı olmak için her ilde bu kişilerin çalıştırılacağı bir işletme veya fabrika faaliyete geçirilebilir. Böylece hükümlü bireyler için hem istihdam alanı açılması hem de çalışma ortamında dışlanma sorununun önüne geçilmesi sağlanabilir. Ayrıca eski hükümlülerin yaşadıkları istihdam ayrımcılığının önüne geçmek ve topluma yeniden kazandırılmasını sağlamak için ciddi suçlar dışında temiz sicil kaydı verilmesine yönelik uygulama hayata geçirilebilir.

Bu çalışma, damgalanma ve değiştirilmiş etiketleme teorisi bağlamında sosyal tepkilerin duygu ve davranışlar üzerinde etkisini derinlemesine incelemekle birlikte, bunun sonuçlarına ve yeniden suç işleme üzerindeki etkilerine dair bölgesel bir açıklama sunmaktadır. Değiştirilmiş etiketleme teorisini suçlular üzerinden ele alan başka çalışmalara rastlanmadığı için araştırmanın alana katkı sunması beklenmektedir. Bu çalışmada damgalanmanın özü, çeşitli suçlardan hüküm giyen ve birden fazla kez cezaevine giren denetimli serbestlik yükümlülerinin ve eski hükümlülerin damgalanma deneyimi ve bu deneyime dair algılarından hareketle ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu durum, araştırmanın temel sınırlılığdır. Toplumun tepkisi, işlenen suçun türüne göre değişkenlik gösterebilmekte ve toplum üyeleri tarafından belirli suçlara verilen tepkiler daha sert olabilmektedir. Dolayısıyla fenomenolojik desenin yanı sıra nicel ve nitel araştırma yöntemleri bir arada kullanılarak, suç sayısının ve suç türünün, suçluların yaşadıkları damgalanma derecesini nasıl belirlediğinin araştırılması, toplumsal algıları ve damgalamanın hangi suçlarda daha belirgin yaşandığını anlamaya daha fazla katkı sağlayabilir. Yanı sıra değiştirilmiş etiketleme teorisini temel alarak, sosyal tepkilerin sosyopsikolojik etkileri dahil, damgalanma, dışlanma ve tekrar suç işleme arasındaki ilişki ve toplumun eski hükümlülere yönelik algıları hakkında bu araştırmanın ötesine geçecek geniş çaplı araştırmaların yapılması önemli bulunmaktadır.

Modified Labeling Theory and the Sociopsychological Effects of Stigmatization: A Phenomenological Study on Criminalized Individuals

Hilal Soysal Bulgurcu

Crime is a phenomenon that causes a social reaction to an act of which society does not approve. Individuals who have committed a crime that has faced a social reaction tend to have a problematic status when being reintroduced into society after incarceration. Societal stigmatization and being labeled a criminal results in exclusion. Exclusion from the social environment, especially from the field of employment, prevents one from reintegrating with society and developing a sense of belonging to the society. This situation may cause individuals who have already experienced a break from society to turn to crime again. In this context, a comprehensive investigation into the effects and experience of stigmatization on individuals is important. For this reason, the research aims to examine the sociopsychological effects of the experiences of and social reactions toward criminal individuals after their release and their impact on recidivism.

This study addresses stigmatization as a criminal from a phenomenological perspective and tries to understand stigmatization through the daily life experiences of individuals who have been released from prison and are in the process of reintegrating into society. The problem of the research is the effect that being exposed to social reactions after prison has on recidivism. In this respect, the study aims to understand the experiences, feelings, beliefs, convictions, perceptions, and social actions of individuals who have committed crimes and how the phenomenon of stigmatization

@ Dr., Republic of Türkiye Ministry of Justice, hilallsoysal@gmail.com

 <https://orcid.org/0000-0001-8229-8450>

 DOI: 10.12658/M0757
insan & toplum, 2025.
insanvetoplum.org

 Received: 21.05.2024
Revised: 29.09.2024
Accepted: 21.10.2024
Online First: 21.01.2025

affects them.

The research was carried out on two groups: individuals under probation who had been conditionally released from prison in Karaman province and ex-convicts who have completed their prison sentences. Participants who met the specified criteria were determined by interviewing and examining their files when they came to the probation institution for their ongoing obligations or file procedures. The first criterion is that the participants have been in prison more than once, as this will help to understand the factors underlying recidivist behavior. The second criterion is that probationary measures are/were part of their sentence. For this reason, the participants were formed from people who have experienced or are experiencing probation. The third criterion is to be an ex-convict who has completed probation and served their sentence. People who do not meet these criteria (i.e., those who were imprisoned only once and those who have not actively experienced probation or who did not fulfil their obligations due to a pandemic permit) were excluded from the study group. In this context, the study group consists of 26 individuals on probation (18 men, 8 women), as well as nine individuals (all men) who are ex-convicts and have completed their probation.

This study was developed using the qualitative research method and has adopted the phenomenological approach. The study uses the interview technique, a basic data collection method for phenomenological research. The phenomenological method includes in-depth interviews and has been preferred as it allows participants the opportunity to present their own perspectives and is more suitable for gaining an in-depth understanding of the meaning the phenomenon has for individuals. The research data were collected using a semi-structured interview form the researcher had prepared. The interviews were conducted face-to-face with eligible, voluntary individuals at the probation institution. After signing the informed consent form was signed, the interviews with the participants began, with the interviews being transcribed verbatim so as to allow direct quotations. This was necessary as audio recording was not allowed within the scope of the research permit obtained from the General Directorate of Prisons and Detention Houses Department of Probation. The data obtained were analyzed using the program MAXQDA Analytics Pro 2022. The research findings are discussed within the framework of stigmatization theory and modified labelling theory, which emerged as a variation of the stigmatization approach developed by Link et al. (1989) based on the results of their empirical research on groups of mentally ill people at high risk of being labelled.

The research findings have been classified under two themes: the manifestations of social reactions and the sociopsychological effects of social reactions. The first

theme discusses the social reactions to which the participants were exposed while returning to social life and being reintroduced into society after being released from prison within the framework of the concepts of stigmatization, exclusion, prejudice, humiliation, distancing/avoidance, and criminalization. The second theme addresses the sociopsychological effects of social reactions, in particular stigmatization. The study analyzed this meta-theme by dividing it into two sub-themes: (1) the effects of social reactions on self-perception, and (2) the emotions and behaviors developed in response to social reactions. The emotional effects on individuals from experiencing stigmatization and other social reactions become visible as changes in self-perception, self-stigmatization, feelings of inferiority, loss of self-confidence, and mental depression. The discourses and behaviors individuals are exposed to while communicating with others were observed to cause the feeling of having a second-class citizen status, with the participants using expressions about themselves that reflect society's perspective and perception of criminals (e.g., dangerous, unreliable, bad). In addition, the findings show negative experiences to lead to hopelessness, loneliness, feelings of helplessness, anger, and loss of self-confidence. These effects have been concluded to disrupt the motivation of individuals to lead a life free from crime, where the obstacles encountered in social life, especially in the process of searching for work, can lead individuals to illegal activities and where internalized stigmatization leads them to return to criminal acts. Another result of experiencing stigmatization and exclusion involves behavioral changes. The participants were observed to develop various behavioral strategies to manage their current situation in the face of social reactions. These strategies include: avoiding human relations, hiding their criminal record, and preventive narrative behaviors. The participants were revealed to avoid human relations in order not to relive negative experiences; they preferred hiding their criminal record in order to protect the relationships in their social and private lives and in order to find their place in the job market. They were also revealed to tell people about their criminal history in the first place in order to be accepted as they are or to prevent possible reactions. These results support the assumptions of modified labelling theory, as well as findings from studies that have tested this theory. As seen in the research findings, perceived and experienced stigmatization has not only individual but also social consequences and hinders the reintegration of offenders into society.

This study has been conducted using a phenomenological design with the aim of understanding the essence of criminality and stigmatization from the perspective of individuals who have committed crimes. The study provides an in-depth examination of the impact of social reactions on emotions and behaviors, as well as a regional explanation of its consequences and effects on recidivism. Based on modified labelling

theory, which this study discusses within its scope for the first time in the Turkish national literature, conducting large-scale research on the relationship between the sociopsychological effects of social reactions that goes beyond the current research will be important.

Kaynakça

- Ahmed, A. M., Ahmad, A. B. (2015). Prison, stigma, discrimination and personality as predictors of criminal recidivism: A preliminary findings. *Journal of Social and Development Sciences*. 6(2), 20-29. <https://doi.org/10.22610/jsds.v6i2.838>
- Alexander, M. (2010). *The new Jim Crow*. The New Press.
- Aydoğan, R. (2018). Cezaevi sonrası denetimli serbestlik sürecindeki hükümlülerin suç, damga ve sosyal dışlanma bağlamında incelenmesi [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi.
- Bal, H. (2013). *Nitel araştırma yöntemi*. Fakülte Kitabevi Yayınları.
- Baffour, F. D., Francis, A. P., Chong, M. D., Harris, N., Baffour, P. D. (2020). Perpetrators at first, victims at last: Exploring the consequences of stigmatization on ex-convicts' mental well-being. *Criminal Justice Review*. 46(3), 1-22. <https://doi.org/10.1177/0734016820960785>
- Benson, M. L., Alarid, L. F., Burton, V. S., Cullen, F. T. (2011). Reintegration or stigmatization? Offenders' expectations of community re-entry. *Journal of Criminal Justice*. 39, 385-393.
- Beccaria, C. (2016). *Suçlar ve cezalar üzerine*. Sami Selçuk (Çev.). İmge Kitabevi Yayınları.
- Becker, H. S. (2017). *Hariciler (Outsiders): Bir sapkınlık sosyolojisi çalışması*. Ş. Geniş, L. Ünsaldı (Çev.). Heretik Yayınları.
- Bernburg, J. G., Krohn, M. H., Rivera, C. R. (2006). Official labeling, criminal embeddedness, and subsequent delinquency: A longitudinal test of labeling theory. *Journal of Research in Crime and Delinquency*. 43(1), 67-88.
- Bernburg, J. G. (2009). Labeling theory. M. D. Krohn et al. (Eds.). *Handbook on Crime and Deviance, Handbooks of Sociology and Social Research (içinde)*. Springer Science+Business Media
- Bilgiç, Ş. (2012). *Hapsedilme, iyileştirme ve yeniden suç işleme*. Vadi Yayınları.
- Braithwaite, J. (2006). *Crime, shame and reintegration*. Cambridge University Press.
- Chui, W. H., Cheng, K. K.-Y. (2013). The mark of an ex-prisoner: Perceived discrimination and self-stigma of young men after prison in Hong Kong. *Deviant Behavior*. 34(8), 671-684. <https://doi.org/10.1080/01639625.2013.766532>
- Creswell, J. W. (2021). *Nitel araştırma yöntemleri: Beş yaklaşıma göre nitel araştırma ve araştırma deseni*. Siyasal Kitabevi.
- Dağdelen, G. (2017). Ankara ilinde denetimli serbestlik hükümlülerinde suç tekrarı, [Yayımlanmamış doktora tezi]. Hacettepe Üniversitesi.
- Dako-Gyeke, M., Baffour, F. D. (2016). We are like devils in their eyes: Perceptions and experiences of stigmatization and discrimination against recidivists in Ghana. *Journal Of Offender Rehabilitation*. 55(4), 235-253. <http://dx.doi.org/10.1080/10509674.2016.1159640>
- Demez, G., Kart, E., Timurturkhan, M., Ertan, C., Cankurtaran, S., Aktin, S. (2017). *Denetimli serbestlikte yeniden sosyalleşme: Suç ve dezavantajlılığın sosyolojisi*. Bağlam Yayıncılık.
- Demirci, A. A. (2021). İçeriden ya da dışarıdan olmak: Mekân olarak Karaman'da "cezaevleri"nin sosyal anlamı. [Yüksek lisans tezi]. Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi.

- Field, J. (2008). *Sosyal sermaye*. Bahar Bilgen, Bayram Şen (Çev.). İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Frankel, A., DePoy, E. (2024). Thoughts beyond stigma-implications for change reflected in the voices of previously incarcerated citizens. *Journal of Qualitative Criminal Justice and Criminology*. 13(1), 1-29. <https://doi.org/10.21428/88de04a1.497f21ab>
- Funk, P. (2004). On the effective use of stigma as a crime-deterrent. *European Economic Review*. 48(4), 715-728. <https://doi.org/10.1016/j.euroecorev.2003.11.003>
- Gençtürk, Z. (2019). Eski hükümlü bireylerin sosyal hayata katılımı sürecinde işgücü piyasası politikaları: Isparta ilindeki işverenler ve eski hükümlü bireyler üzerine bir araştırma. [Yayımlanmamış doktora tezi]. Süleyman Demirel Üniversitesi.
- Goffman, E. (2019). *Damga: Örselenmiş kimliğin idare edilişi üzerine notlar*. Heretik Basım Yayım.
- Karakartal, D. (2018). Cezaevinden çıkan eski hükümlülerin yaşadıkları sorunların incelenmesi. *International Journal of Humanities and Education*. 4(9), 72-85.
- Kaya, Y. ve İnan, K. (2020). Suça ve suçluya toplumsal damga: Niğde ili örneği. *Milli Kültür Araştırmaları Dergisi*, 4, 45-61.
- Millar, J. (2007). Social Exclusion and Social Policy Research: Defining Exclusion. D. Abrams, J. Christian & D. Gordon (Eds.). *Multidisciplinary handbook of social exclusion (içinde)*. John Wiley & Sons Ltd.
- LeBel, T. P. (2012). Invisible stripes? Formerly incarcerated persons' perceptions of stigma. *Deviant Behavior*. 33(2), 89-107. <https://doi.org/10.1080/01639625.2010.538365>
- Lemert, E. M. (1951). *Social pathology, A systematic approach to the theory of sociopathic behavior*. Mc Graw-Hill Book Company.
- Link, B. G., Cullen, F. T., Frank, J., Wozniak, J. F. (1987). The social Rejection of former mental patients: Understanding why labels matter. *American Journal of Sociology*. 92, 1461-1500.
- Link, B. G., Cullen, F. T., Struening, E., Shrout, P. E., Dohrenwend, B. P. (1989). A modified labeling theory approach to mental illness. *American Sociological Review*. 54(3), 400- 423.
- Link, B. G., Phelan. J. C. (2001). Conceptualizing stigma. *Annual Review Sociology*. 27(1), 363-85.
- Mak, W. W. S., Cheung, R. Y. M. (2010). Self-stigma among concealable minorities in Hong Kong: Conceptualization and unified measurement. *American Journal of Orthopsychiatry*. 80, 267-281.
- McGrath, A. J. (2014). The subjective impact of contact with the criminal justice system: The role of gender and stigmatization. *Crime & Delinquency*, 60(6), 884-908. <https://doi.org/10.1177/0011128710389589>
- Mingus, W., Burchfield, K. B. (2012). From prison to integration: Applying modified labeling theory to sex offenders. *Criminal Justice Studies: A Critical Journal of Crime, Law and Society*. 25(1), 97-109. <https://doi.org/10.1080/1478601X.2012.657906>
- Moore, K. E., Stuewig J. B., Tangney, J. P. (2016). The effect of stigma on criminal offenders' functioning: A longitudinal mediational model. *Deviant Behavior*. 37(2), 196-218. <http://dx.doi.org/10.1080/01639625.2014.1004035>
- Neff, A. (2024). *Prospective hires: Examining ex-offender stigma Effects on employment*. Roger Williams University. Justice Studies.
- Özata, M. (2016). Sosyal dışlanma ve suç ilişkisi. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Dokuz Eylül Üniversitesi.
- Park, N., Tietjen, G. (2021). "It's not a conversation starter." Or is it?: Stigma management strategies of the formerly incarcerated in personal and occupational settings. *Journal of Qualitative Criminal Justice & Criminology*. 10(3), 1-39. <https://doi.org/10.21428/88de04a1.df4b4cc7>
- Patton, M. Q. (2014). *Nitel araştırma ve değerlendirme yöntemleri*. M. Bütün, S. B. Demir (Ed.). Pegem Yayınevi.
- Ray, B., Dollar, C. B. (2014). Exploring stigmatization and stigma management in mental health court: Assessing modified labeling theory in a new context. *Sociological Forum*, 29(3), 720-735. <https://doi.org/10.1002/soc.1211>

org/10.1111/socf.12111

- Ryan-Jones, L. (2022). *Stigma related to criminal justice history: The role of offense type, mental health treatment, mental illness, and race from formerly incarcerated persons' perspective*. City University of New York Academic Works.
- Sampson, R. J., Laub, J. H. (1997). A Life-Course Theory of Cumulative Disadvantage and the Stability of Delinquency, T. P. Thornberry (Eds.). *Developmental theories of crime and delinquency new brunswick* (içinde). Transaction.
- Savaş, G., Eryalçın, T. (2020). Eski hükümlülerin ve denetimli serbestlik yükümlülerinin istihdamı üzerine uygulamalı bir araştırma. *Toplum ve Sosyal Hizmet*. 31(2), 336-367.
- Sosyal B. H. (2023). Sosyal reaksiyon ve suçta tekrür: Denetimli serbestlikte resosyalizasyon. [Yayımlanmış doktora tezi]. Necmettin Erbakan Üniversitesi.
- Soytürk, S. (2013). Hükümlü ve tutukluların sosyal hizmet gereksinimlerinin değerlendirilmesi: Karaman M Tipi Kapalı-Açık Cezaevi örneği. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi] Hacettepe Üniversitesi.
- Scheff, T. J. (1966). *Being mentally ill: A sociological theory*. Aldine.
- Siegel, L. J. (2011). *Criminology: The core*. Cengage Learning.
- Sinko, R., DeAngelis, T., Alpajora, B., Beker, J., Kramer, I. (2020). Experience of stigma post incarceration: A qualitative study. *The Open Journal of Occupational Therapy*. 8(3), 1-16. <https://doi.org/10.15453/2168-6408.1610>
- Tannenbaum, F. (1963). *Crime and the community*. Columbia University Press.
- Timurturkan, M., Demez, G., Kart, E., Ertan, C., Cankurtaran, S., Aktin, S. (2017). "Hükümlü" olmanın sosyal tezahürleri: Sosyal dışlanma, damga ve suç. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 9(20), 138-157.
- Triplett, R., Upton, L. (2016). Labeling Theory: Past, Present, and Future. *The handbook of criminological theory* (içinde). Alex R. Piquero (Eds.). Wiley & Sons.
- Turney, K., Lee, H., Comfort, M. (2013). Discrimination and psychological distress among recently released male prisoners. *American Journal of Men's Health*, 7(6) 482-493.
- Quinn-Hogan, A. N. (2021). *The stain of a criminal label: Post-release stigmatization and its effects on reintegration and recidivism among ex-offenders*. Western University Sociology Publications.
- Van Der Hell, WLB (2021). Subjective stigma among icelandic prison inmates: An explorative analysis. [Master's Thesis]. University of Iceland.
- World Health Organization (WHO) (2024). <https://www.who.int/southeastasia/health-topics/adolescent-health> (Erişim Tarihi: 10.04.2024)
- Wallace, R. A., Wolf, Alison (2018). *Çağdaş sosyoloji kuramları: Klasik geleneğin geliştirilmesi*. Leyla Elburuz, M. Rami Ayas (Çev.). Doğu Batı Yayınları.
- Winnick, T. A., Bodkin, M. (2008). Anticipated stigma and stigma management among those to be labeled "ex-con". *Deviant Behavior*. 29(4), 295-333. <https://doi.org/10.1080/01639620701588081>